Bu sayıda çizgilerle
ATATÜRK'ün
SÖYLEV'i

Atatürk
SÖYLEV

Özetleyen:
Ahmet Köklügiller

Çizen:
ŞENOL KİRPİKÇİOĞLU

Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk, bundan tam 97 yıl önce 1881'de Selanik'te doğdu. Babası gümrük kolcularından Ali Rıza Bey, annesi Zübeyde Hanımdır. Atatürk'ün doğduğu ev bugün müzedir. Küçük Mustafa önceleri yerde bağdaş kurulup oturulan mahalle mektebine gitti. Ama bu okulda çok durmadı. O zaman çağdaş öğretim yapan Şemsi Efendi İlkokulu'na gönderildi. Bu okulu bitirmeden babası öldü.

1896'da Selanik'te Askeri ortayı bitiren Mustafa Kemal, Manastır'daki Askeri Liseye gitti. 1898'te de Manastır Askeri Lisesini bitirdi. Mustafa Kemal'i 1899'da İstanbul Harbiye Mektebi'nde görüyoruz. Piyade sınıfından bir subay adayıdır artık o. Harbiye'de arkadaş olduğu İstanbullu gençlerle konuştukları şeyler İmparatorluğun durumu ve siyasal olaylardır.

1913'te Sofya'ya askeri ataşe olarak gönderilen Mustafa Kemal, 1914'te yarbaylığa yükseldi. Aynı yıl patlayan I. Dünya Savaşı Mustafa Kemal'i yeniden ateş alanlarına sürükleyecekti. Nitekim. İngiliz ve Fransız donanmaları Çanakkaleyi geçmeye kalkınca karşılarında Anafartalar komutanı Mustafa Kemal'i buldular.

Mustafa Kemal, artık halkının buyruğundaydı, onun önderi olmuştu. Erzurum, Sivas Kongrelerini 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması izledi. Ertesi gün, hükümet başkanlığına Mustafa Kemal seçildi.

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barışı ile bugünkü sınırlarlarımız belirlendi. Yapılacak tek bir şey vardı şimdi. Yeni düzenin adını koymak. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilerek bu da yapıldı. Mustafa Kemal ilk cumhurbaşkanımız oldu. Yeni düzen, yeni düzenlemeleri gerektiyordu. Türk ulusunun çağdaşlaşması için Mustafa Kemal, devrimleri birbiri ardına gerçekleştirdi. 1924'te hilafet kaldırılarak Osmanlı İmparatorluğuna kesin olarak son verildi.

1934'te soyadı yasası çıkarılarak bey, paşa, efendi gibi ünvanlar kaldırıldı. Hafta tatili cumadan pazara alındı. Soyadı yasasiye Mustafa Kemal'e Atatürk adı verildi.

1938 yılında sağlık durumu bozulmaya başladı. Hastalık hızla ilerleyerek 10 Kasım'da durmak dinlenmek nedir bilmeyen Atatürk'ü yere serdi.

SÖYLEV

Mustafa Kemal (Atatürk)in 15–20 Ekim 1927 tarihleri arasında Ankara'da milletvekillerine yaptığı uzun konuşmadır. Atatürk büyük nutkunu kendi el yazısıyla yazmış, bunu Büyük Millet Meclisi'nde altı gün içinde ve toplam olarak 36 saatte okumuştur.

Atatürk bu uzun konuşması ile, 19 Mayıs 1919'da başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşımızın nasıl verildiğini ve bugün elli yaşını aşmış Cumhuriyetimizin hangi koşullar altında kurulduğunu anlatır. Belgelere dayandırdığı bu özlü konuşmasının sonunda, ulaşılan başarıyı Türk Gençliğine emanet eder. Gençlikten, Türk bağımsızlığının ve Cumhuriyetinin sonsuzluğa değin korunmasını ister.

Söylev (Nutuk), bu özellikleriyle yakın tarihimizi aydınlatan eşine az rastlanır bir belge olduğu kadar, her Türk gencinin de elinden düşürmemesi gereken bir başucu kitabıdır.

Tamamı üç cilt tutan Söylev ilk kez 1927'de basılmıştır. Daha sonra yeni harflerle çeşitli baskıları çıkmıştır. Ayrıca birçok ulusların dillerine çevrilmiş ve ilgiyle karşılanmıştır.

Bu çizgi - roman özünden hiç bir şey kaybetmeyecek şekilde kısaltılmış ve sadeleştirilerek çocuklar için hazırlanmıştır.

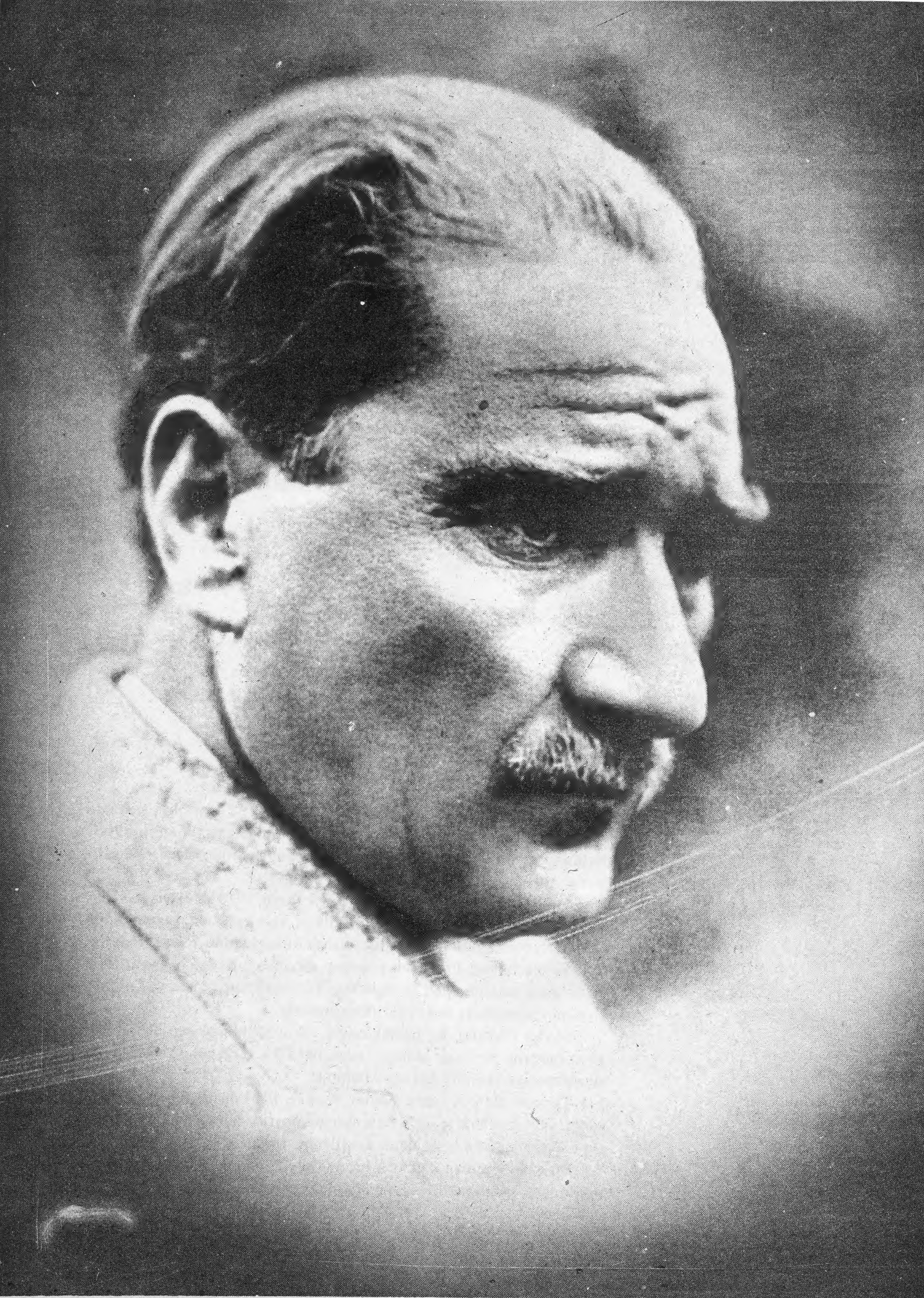

Çizgilerle Atatürk'ün söylev'i

Samsun'a 19 Mayıs 1919'da çıktığım zaman yurdun genel durumu şöyleydi: Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu topluluklа birlikte Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmıştı. Devlet her yanda zedelenmiş, koşulları ağır bir "Ateşkes Anlaşması" imzalamıştı. Ulus yoksul ve yorgundu. Devleti ve ulusu bu duruma sokanların bir bölüğü başlarının derdine düşmüşler, yurttan kaçmışlardı. Padişah ve halife olan Vahdettin, kendini ve tahtını kurtarmanın yollarını arıyordu. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet güçsüz, onursuz ve korkaktı. Ordu dağılmak üzereydi.

Yurdumuz, her taraftan düşmanla kuşatılmıştı. Başkent İstanbul, yabancı askerlerin ve gemilerin gözetimi altındaydı. Adana'ya Fransızlar; Urfa, Maraş, Merzifon ve Antep'e İngilizler girmişti. Antalya ve Konya'da İtalyan askerleri bulunuyordu. İzmir'de Yunanlılar.

Her yanda düşman subayları ve onların adamları çalışmaktaydı. Her iş onlarca denetleniyordu... Bunu fırsat bilen azınlıklar da (Rumlar, Ermeniler), kurdukları açık ya da gizli örgütlerle devletimizin çökmesine çalışıyorlar; düşmanlara yardımcı oluyorlardı.

İçine düştüğümüz bu kötü durumdan kurtulmak için, yurtseverler birtakım kurtuluş yolları arıyorlardı. Bu amaçla bazı kurtuluş örgütleri kurulmuştu. Edirne ve çevresinde kurulan "Trakya-Paşaeli Derneği", Erzurum ve Elâzığ'da kurulan "Doğu İlleri Ulusal Hakları Savunma Derneği", Trabzon ve Çevresini Bağımsızlaştırma Derneği" bunların başlıcalarıydı.

İzmirli yurtseverler, halkımızı uyarmak ve Yunanlıların İzmir'e çıkışını önlemek için büyük bir gösteri toplantısı düzenlemişlerdi

Bu kurtuluş örgütlerinden başka, bir de düşman koruyuculuğunu temel alan bazı girişimler vardı.

Ulusal varlığa düşman kuruluşların biri, "İngiliz Dostlar Derneği" adı altında çalışıyordu. Bu derneğe başta padişah ve başbakan olmak üzere, Osmanlı yöneticilerinin birçoğu üye olmuştu. Derneğin iki amacı vardı: Dış görünüşü ile İngilizlerin desteğini sağlamak, yıkılışı önlemek; gizli yönü ise yurtta karışıklık çıkarmak, ulusal bilinci yok etmekti.

Ben, Samsuna "Üçüncü Ordu Müfettişliği" göreviyle çıkmıştım. Başkent İstanbul'da bazı arkadaşlarımla buluşup durumu tartışmıştık.

Yöneticilerin düşüncelerine katılmıyorduk. Bunun için benden kuşkulanmışlardı. Beni İstanbul'dan uzaklaştırmak istiyorlardı. İşte bana "ordu müfettişliği" görevini bu yüzden verdiler.

Şunu söyleyeyim ki. Bana bu görevi verenler, bilerek vermediler. Benim için bir fırsat doğmuştu. Anadolu'ya gidip, şaşkınlık içinde bulunan halka durumu anlatacaktım.

O zamana kadar, kurtuluş için şu yollar önerilmişti: 1) İngiltere'nin koruyuculuğunu. 2) Amerika'nın güdümünü istemek. 3) Bölgesel kurtuluş yolları aramak.

Bu önerilen kurtuluş yollarının hiç birini yerinde bulmadım. Hepsinin temeli çürüktü.

Osmanlı Devleti yıkılmıştı. Ortada kala kala bir Anadolu kalmıştı. Duşmanlar onu da aralarında paylaşmak istiyordu.

Padişah, halife, hükümet... Bunların hepsi anlamsız sözlerdi.

Temel ilke, Türk ulusunun onurlu bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan kurtulamaz. Yabancı bir devletin koruyuculuğunu istemek, insanlık niteliklerinin yoksunluğu, güçsüzlüğü ve beceriksizliği açığa vurmaktan başka bir şey değildir. Oysa, Türk'ün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulusun, tutsak yaşamaktansa yok olması daha iyidir:

Erzurum'da bulunan 15. Kolordu komutanına bir telgraf çektim. İçinde bulunduğumuz durumu anlattım. Bir çözüm yolu bulmak için Erzurum'a gelmek, kendileriyle görüşmek istediğimi belirttim.

Samsun ve çevresinde Rum çeteciler, Müslüman halka saldırmış, ortalık karışmıştı. Birkaç gün bu durumla ilgilendim.Halka, korkulacak bir şey olmadığını söyledim. Bölgede ulusal savunma örgütleri kurulmaya başlandı.

Kendileriyle daha sıkı ilişkiler kurmak istediğimi anlattım ve İzmir bölgesinden alınacak bilgilerin bana bildirilmesini istedim. Trakya'da bulunan birlikler hakkında bilgim yoktu. İstanbul'da bulunan Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa'dan kapalı bir telle bilgi istedim.

Kısa zamanda, ordu birlikleriyle ilişki kuruldu. Gerekli bilgiler geldi. Bazı birlik komutanlarına gönderdiğim yönergelerde şu önemli noktalar yer alıyordu: Ayrı ayrı hareket edilmeyecek. Bağımsızlığa ulaşıncaya dek, bütün ulusla birlikte çalışılacak. Kararsızlığa yer olmayacak.

Yunan orduları, Manisa ve Aydın'a girmişti. İzmir'de bulunan birliğimiz dağılmış, düşmana tutsak olmuştu. Halk, uğradığımız bu saldırı ve zulüm karşısında şaşkındı. Bu amaçla, 28 Mayıs 1919 günü valilere ve öteki yöneticilere, ordu birliklerine şu bildirimde bulundum:

"Düşmanın Manisa ve Aydın'a girişiyle tehlike açıkça belirmiştir. Yurt bütünlüğünün korunması için, ulusal tepkinin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gerekir. Hemen büyük toplantılar, düzenlenerek, ulusal gösteriler düzenlenmelidir.

Ulusal ayaklanmayı kişisel bir iş olmaktan çıkarmak, bütün ulusun birlik ve dayanışmasını sağlayacak bir kuruluşa dönüştürmek gerekiyordu. Bu amaçla, 21/22 Haziran 1919'da, Amasya'dan bütün yurda şu genelgeyi gönderdim. 1) Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir. 2) İstanbul'daki hükümet, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum ulusumuzu yok olmuş gibi gösteriyor. 3) Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta ulusal bir kurultayın tezelden toplanması kararlaştırılmıştır.

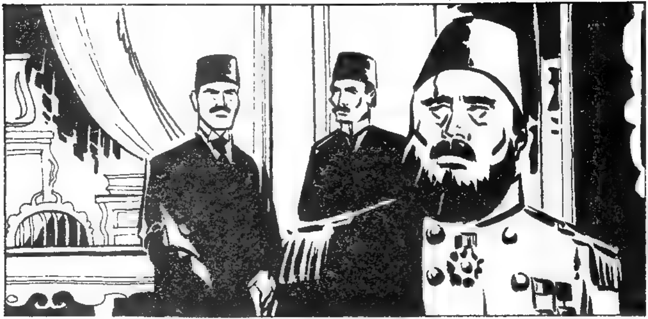

4) Bunun için butun illerden halkın güvenini kazanmış uç temsilcinin, mümkün olabildiğince çabuk yetişmek uzere, hemen yola çıkarılması gerekmektedir. 5) Herhangi bir kotü durum olabileceği duşunulerek, bu iş ulusal bir sır gibi tutulmalı ve temsilciler, gereken yerlere kimliklerini gizleyerek gelmelidirler."

Bu çağrı genelgesi, sivil ve askeri makamlara kapalı (şifreli) olarak gönderildi. Ayrıca, İstanbul'da bulunan bazı kişilere de kurultay konusunda bilgi verdim.

Sivas'ta toplamayı kararlaştırdığımız kurultay, düşmanları ve İstanbul hukümetini telaşlandırdı. Hemen baltalanmaya çalışıldı. Padişahın görevlendirdiği Alı Galip Bey'in, on kadar adamıyla Sivas'a geldiğini duydum. Benim için "hayin, başkaldırmış, zararlı bir adam" diye soylentiler çıkartıldığını öğrendim.

26 Haziran 1919'da yaverin Cevat Abbas Bey'le, Sivas'a gitmek uzere yola çıktık. 27 28 Haziran gecesini Tokat'ta geçirdim. 27 Haziranda Sivas'a hareket ettim.

Sivas'a vardığımızda, caddenin iki yanı buyuk bir kalabalık dolmuştu. Askeri birlikler de tören duruşundaydı. Otomobilden inerek halkı ve birlikleri selamladım.

Dogruca Kolordu Komutanlıgına giderek Ali Galip ve yardakçılarını çağırdım. Bir şey diyemediler Yalnız Ali Galip, bana gizlice soyleyecekleri olduğunu bildirerek, gece görüşme isteğinde bulundu Kabul ettim. Gece yaptığımız görüşmede, Sivas'a bana hizmet etmek amacıyle geldiğini soyledi Tabii, bu yalan sozlere inanmadım.

Sivas'ta kurulan orgutler ve yapılacak işler hakkında gerekli yonergeleri verdikten sonra, hıç uyumadan geçen 27/28 Haziran gecesinin sabahında Erzurum'a doğru yola çıktım.

Doğu İlleri Ulusal Hakları Savunma Derneği yöneticileri ile beni bekleyen oteki arkadaşlarla hemen goruşmelere başladık. İşin başında benim bulunmamı istediler. Kendilerinin de bana yardımcı olacaklarını bildirdiler. 10 Temmuz 1919 günü, Erzurum'da bir "Doğu İlleri Kurultayı" toplanmasına karar verildi. Bir "çalışma kurulu" meydana getirildi. Kurultay hazırlık çalışmalarına başlandı.

Bu arada padişah ve hukumet, aldatıcı telgraflarla, beni İstanbul'a döndurmeye çalışıyorlardı. Ben de onlara turlu karşılıklar veriyordum. Sonunda donmeyeceğimi anlayınca, "Anadolu'da bir yerde otur ama bir işe karışma." demeye başladılar. Butun söylenenleri geri çevirdim. Kendilerine askerlik gorevinden çekildiğimi bildirdim. Bu durumu ayrıca ulusa ve ordulara da duyurdum.

O gunden sonra resmi gorev ve yetkiden ayrılmış oldum. Yalnız ulusun sevgisine, yiğitliğine güvenerek, vicdanımın gosterdiği yolda gorevimi yapmaya devam ettim.

Kararlaştırdığımız kurultay, on gun gecikmeyle, 23 Temmuz 1919 gunu gosterişsiz bir şekilde, bir okul salonunda açıldı. İlk gunu beni başkanlığa seçtiler

Yaptığım açış konuşmasında, içinde bulunduğumuz durumu, kanlı ve kara tehlikeyi açıkladım

Dedim ki, yurt ve ulusumuzun kutsal varlıkları kurtarılıp korunacaktır. Ulusal kuvvetlerimiz bunun hazırlığı içindedir. Ulusal akım, butun yurdu bir elektrik ağı gibi sarmıştır. İşte bizi kurtaracak başlıca kuvvet, bu akımdan doğan yigitlik ruhudur.

1) Ulusal sınırlar içinde bulunan yurt parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılamaz. 2) Ne tür olursa olsun, yabancıların topraklarımıza girmesine ve işlerimize karışmasına karşı bütün ulus, birlikte direnecek ve kendini savunacaktır. 3) Yurdun ve bağımsızlığın korunmasına ve güvenliğinin sağlanmasına İstanbul Hukumetinin gücü yetmezse, amacı gerçekleştirmek için, geçici bir hukümet kurulacaktır. Bu hukumet üyeleri ulusal kurultayca seçilecektir. Kurultay toplanmazsa bu seçimi Temsilciler Kurulu yapacaktır.

4) Ulusal gücü etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir. 5) Hıristiyan azınlıklara siyasal üstünlük ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez. 6) Yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu kabul olunamaz.

Biz bu kararları alırken, İstanbul Hükümeti de, dünyaya şu haberi yayıyordu. "Anadolu'da karışıklık çıktı. Anayasaya aykırı olarak Millet Meclisi adı altında toplantılar yapılıyor. Bu işlerin sivil ve askeri memurlara yasak edilmesi gerekir.

Erzurum Kurultayı, dağılmadan önce, tüzük gereğince bir Temsilciler Kurulu seçti. Kurul şu kişilerden meydana geliyordu:

Mustafa Kemal: Eski 3. Ordu Müfettişi, askerlikten çekilmiş. Rauf Bey: Eski Deniz Bakanı, Raif Efendi: Eski Erzurum Milletvekili, İzzet Bey: Eski Trabzon Milletvekili, Servet Bey: Eski Trabzon Milletvekili, Şeyh Fevzi Efendi, Bekir Sami Bey. Eski Beyrut Valisi, Sadullah Efendi: Eski Bitlis Milletvekili, ve Hacı Musa Bey.

Sivas'ta bir kurultay toplanması için Amasya'da başlattığımız çabalar sürdürüldü. Bu arada Fransızların Kurultayı engellemeye çalıştıklarını öğrendim. Sivas valisi Reşit Paşa'ya baskı yapmışlar. O da: "Kurultayı daha güvenlir bir yer olan Erzurum ya da Erzincan'da yapamaz mısınız?" diye sordu. Kendisiyle yaptığımız telgraf haberleşmesinde, korkulacak bir durum olmadığını söyledim.

Bu arada, seçilen bazı temsilciler Sivas'a gelmeye başlamışlardı. Bizim de Erzurum'dan ayrılmamız gerekiyordu. 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan çıktık.

Erzincan Boğazına gelince, bir grup jandarma eri ve subayları tarafından otomobillerimiz durduruldu. "Dersim Kurtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez" dediler. İşte bir engel daha... Beklenilip kaybedilecek zamanımız yoktu. Düşmanların bu oyunlarını da bozmak, geçip gitmek gerekti.

Öyle de yaptık. Yürüdük, boğazı geçtik. 2 Eylül günü Sivas'a vardık. Halk tarafından parlak gösterilerle karşılandık. Sivas'taki arkadaşlar çok iyi çalışmışlar, her türlü tedbiri almışlardı.

Sivas Kurultayı 4 Eylül 1919 perşembe günü saat ikide [illegible] beni baş kan seçtiler. İlk günler, amacımızı açıkladık. Bir ant düzenledik. [illegible] saptadık. Kurultayın açılışı dolayısıyle gelen telgraflara karşılıklar verdik.

Dördüncü gün asıl konuya geldik. Erzurum Kurultayı Tüzüğünü görüşerek sonuca bağladık. Buna göre: 1) Anadolu ve Rumeli'de kurulan dernekler birleştirildi. 2) Temsilciler Kurulu'nun bütün yurdu temsil edeceği kabul edildi.

Kurultayın sekizinci günü, bazı arkadaşların getirdiği muhtıra üzerinde konuşuldu. Muhtırada Kurtuluş için Amerika'nın desteğine sığınmak gereği ileri sürülüyordu.

Yapılan konuşma ve tartışmalardan sonra, Amerikan güdümüne girmenin bağımsızlıkla bağdaşmayacağı sonucuna varıldı. Muhtıra geri alındı. Böylece, düşmanlarımızın bizi asıl yolumuzdan saptırmak için düzenledikleri bir oyun daha bozulmuş oldu. İşin üzücü yanı şuydu ki, bazı aklı başında bildiğimiz kişiler de, Amerikan güdümünün yararlı olacağı görüşündeydiler

Sivas Kurultayının ikinci gününde, yani 6 Eylülde, silâhlı Kürtlerin koruyuculuğunda, Malatya'ya üç kişi gelmişti. Bunlar, sivil yöneticilerce karşılanıyordu. Yanlarında bir de yabancı subayın bulunduğu bu kişilerin ne amaçla dolaştıklarını biliyordum. İstanbul Hükümetinin adamlarıydılar, birtakım karışıklıklar çıkartmak, bizim işimizi aksatmak için uğraşıyorlardı.

Malatya'da bulunan 12. Süvari Alayı komutanı ile 7/8 Eylül gecesi bir telgraf görüşmesi yaptım. Gelenlerin kuvvetlerini öğrendim. On beş yirmi kişiymişler.

Komutana dedim ki: "Bunlar hemen yakalanıp Sivas'a gönderilsi . Ayrıca, onlarla ortak çalışan ve İstanbul Hükümetinin adamı olan Harput Valisi Ali Galip Bey de yakalansın."

Komutan bu kişileri yakalama hazırlığı içindeyken, durumu anlayıp kaçmışlar. Ayrıca, hukümet konağına girip altı bin lira almışlar.

Bütün çabalara rağmen yakalanamadılar. Sonradan anlaşıldı ki, çevrelerine topladıkları adamlar dağılmış, Ali Galip de önce Urfa'ya, sonra da Halep'e kaçmıştır.

Sivas Kurultay ve kurultay sonrası gelişmelerinden sonra, İstanbul Hukumeti ile yapılan yazışma ve görüşmelerin bir yarar getirmeyeceği sonucuna vardık. İlişkilerimizi tamamen kesmeye karar verdik. Bu kararı valilere bildirdik. Bundan sonra, her türlü yazışma ve haberleşmenin bizimle yapılacağını buyurduk. Böylece 12 Eylül 1919'dan itibaren İstanbul Hükümetiyle haberleşme ve bağlantımız kesildi. 13 Eylülden itibaren de, Erzurum ve Sivas Kurultaylarının almış oldukları karar gereği, milletvekili seçimi hazırlıklarına geçildi.

Biz bu işleri yaparken, Başbakan Damat Ferit Paşa ve Padişahın da, 20 Eylül 1919'da bir bildiri yayınladığını oğrendik. Bildiride padişah ve başbakan halkı aldatmak, şaşırtmak istiyordu. Başka bir amaçları da, bizim halk üzerinde bıraktığımız olumlu etkiyi yok etmek; halkla aramızı açmaktı. Biz de hemen karşı bir bildiri yazdık, yurda dağıttık. Söylediklerini yalanladık. Düşmanlarla işbirliği içinde olan kimselere inanılmaması gerektiğini söyledik. Böylece İstanbul Hukümeti'nin bildirisi etkisiz, hükümsüz duruma getirildi.

Bir yandan Millet Meclisi hazırlığı içindeyken, öbür yandan da düşmanların Anadolu'ya doğru ilerlemelerini durdurmak üzere, dağınıklık içinde bulunan askeri birliklerimizi düzene sokmaya çalıştık. Bu amaçla "Batı Anadolu Ulusal Kuvvetleri Komutanlığı"nı kurduk. Bunun komutanlığına da Ali Fuat Paşa'yı getirdik.

Ali Fuat Paşa, hemen Eskişehir'e giderek, oradaki güvenliği sağladı. O sırada Eskişehir'de İngilizler bulunuyordu. İngilizler'den içişlerimize karışmayacaklarına dair söz alındı.

Bu sırada, yurdumuzda inceleme yapmak üzere, Amerika Hükümeti, General Harbord'un başkanlığında bir kurul göndermişti. Generalle 22 Eylül 1919 günü Sivas'ta uzunca bir görüşme yaptım. Kendilerine, ulusal ayaklanmanın amacını, ulusal örgütlerin ortaya çıkışını uzun uzun anlattım.

"Bir ulus, varlığını ve bağımsızlığını korumak için düşünülebilen girişimleri yaptıktan sonra başarır. Ya başaramazsa demek, o ulusu ölmüş saymak demektir. Öyleyse, başarısızlık söz konusu olamaz," dedim.

Anadolu halkının ve yöneticilerin bize olan bağlılığı, İstanbul Hükümetini tedirgin ediyor. Yayınladıkları bildirinin verdikleri emirlerin etkisizliği üzerine, bizimle anlaşma yollarını arıyorlar. İstanbul'da bulunan eski bir arkadaşımın aracılığını istiyorlar.

Benimle İstanbul Hükümeti arasında aracılık yapmakla görevlendirilen Abdülkerim Paşa ile, 27/28 Eylül 1919 gecesi telgraf başında görüştük. Kendisine, ulusun güçlü, anlayışlı ve direncinde kararlı olduğunu söyledim. İstanbul Hükümetinin, halkın yanında yer alması gerektiğini belirttim.

2 Ekim 1919'da Ankara telgrafçılarından, Damat Ferit Paşa Hükümetinin düştüğünu, Ali Rıza Paşa'nın yeni hukümeti kurmakla görevlendirildiğini öğrendik. Bu haberi bir bildiriyle ulusa duyurdum. Erzurum ve Sivas kurultaylarında alınan kararlara, saptanan örgütlere ve belirlenen ulusal amaçlara saygı gosterirlerse, yeni hükümete yardımcı olacağımızı da bildirdim.

3 Ekim günü Ali Rıza Paşa'ya da bir tel yazısı yazdım. Ulusal Kuvvetler hakkındaki göruşlerini sordum. Erzurum ve Sivas'ta alınan kararları benimserlerse, kendilerine yardımcı olacaktık.

18 Ekim 1919'da İstanbul'dan gelen Bahriye Bakanı Sa ' Paşa ile Amasya'da buluştuk. Sonuçta şu maddeler üzerinde anlaşmaya varıldı: 1) Türklerin bulunduğu illerin düşmana bırakılmaması ve hiç bir devletin koruyuculuğuna sığınılmaması 2) Azınlıklara Türkiye'nin egemenlik ve toplum dengesini bozacak ayrıcalıklar verilmemesi, 3) Sivas kurultayında alınan kararların benimsenmesi, 4) Barış görüşmelerinde Temsilciler Kurulu'nun da onayladığı kimselerin bulunması . Salih Paşa, bu anlaşmayı İstanbul hükümetine kabul ettirecekti. Ama bu konuda bir başarı sağlayamadı.

Bu arada, Adapazarı dolaylarında bir kışkırtma olayı ile karşılaştık. İstanbul'dan büyük para yardımı gören birkaç kişi, paralı asker topluyor. Adapazarı kasabasını basmaya karar veriyorlar Adapazarı kaymakamı bunlara karşı çıkıyor. Ne yapmak istediklerini soruyor. Bunlar da "Biz Mustafa Kemal'in padişah olmasını istemiyoruz," diyorlar. İzmit'ten giden ve Adapazarı'nda gücü artırılan bir askeri birliğimiz, İstanbul'dan yönetil n bu bozguncuları dağıttı. Elebaşılarına gerekli cezalar verildi.

İstanbul Hükümeti ve işbirlikçilerinin, Ulusal Kuvvetler'e karşı cahil halkı kışkırtmaları devam ediyordu. Ayrıca İzmir çevresinde, düşman elinde bulunan Müslüman halkımıza baskı yapılıyor, birçok insan yok yere öldürülüyordu. Bunların önlenmesini İstanbul Hükümeti'nden rica etmemize rağmen olaylar durmadı. Anzavur adında birinin, Bandırma dolaylarında çevresine topladığı adamlarla haince birtakım işler yapıldığını, halkı aleyhimize kışkırttığını öğrendim. Konya'nın Bozkır ilçesinde de önemlice bir ayaklanma oldu. Bunun bastırılması için de gerekli tedbirler alındı.

Samsun'a çıktığım zaman Maraş, Urfa ve Antep'te İngilizler vardı. bir süre sonra, bunlar çekildiler. Yerlerini Fransız askerlerine bıraktılar. Önce, Fransızların buralara girmesine engel olmaya çalıştık. Bunda başarılı olamayınca, silâhla karşı koyduk; Fransızlarla aramızda silâhlı çatışma başladı. Maraş ve Antep'te sağlam örgütler kurması ve geliştirmesi için Kılıç Ali Bey'i görevlendirdim. Çukurova bölgesine de Binbaşı Kemal Bey'le Yüzbaşı Osman Tufan'ı gönderdim. Buralarda kısa zamanda örgütler kuruldu. Bunlar Fransızlara büyük darbeler indirmeye başladılar.

Ali Rıza Paşa'nın başkanlığında kurulan yeni hükümetin de öncekinden bir ayrımı yoktu. Bunların da yetersiz kişiler olduğunu anlamıştım. Bununla birlikte, Erzurum ve Sivas'ta saptadığımız ulusal amaçlara bir an önce ulaşmak için, Ali Rıza Paşa hükümetiyle ilişkimizin sürdürülmesini gerekli gördüm. İstiyordum ki, İstanbul Hükümetiyle ortak bir görüşe varılsın, Meclis'in toplanacağı yer kararlaştırılsın. Bu konuda İstanbul örgütümüze yetki verdik. Hükümetle görüşme sonunda varılan karar hoşuma gitmedi. Bana, Meclis'in İstanbul'da toplanmasının zorunlu olduğunu bildirdiler.

Meclisin ulusal çıkarlarımız açısından İstanbul'da toplanmasına karar verdik. Ancak birtakım güvenlik tedbirleri de aldık. Ayrıca iç ve dış düşmanlarımız, yurt içinde tedirginlik yaratmak, bunlar'la halkın huzurunu bozmak; arkasından da bu huzursuzlukları Ulusal Kuvvetler'in üzerine atmak istiyorlardı. Bu amaçla birtakım çeteler kuruyorlar, özellikle Hıristiyan halkın üzerine baskınlar düzenliyorlardı. Bolu ve İzmit dolaylarında güvensizlik yine artmıştı. Hemen orada silâhlı ulusal birlikler kurarak düşmanın saldırılarını önlemeye çalıştık.

Ankara-Eskişehir demiryolunun işletilmesi düşmanlarca engellenmişti. Bu durumu sert bir şekilde protesto ettik. Fransızlar, hakları olmadığı halde, Bandırma-Soma demiryolunu denetlemek için Bandırma'ya asker çıkarmışlardı.

İzmir halkının da seçimlere katılmasını istiyorduk. Fakat şehir Yunanlıların elinde olduğu için, buna izin verilmiyordu. Durumu tarafsız devletlerin temsilcilerine bildirdik; İzmirlilerin seçime katılmasına çalıştık.

Kurduğumuz ulusal cephelerle daha yakından ilgilenmek gerekiyordu. Kurtuluş hareketlerini Sivas'tan yönetmek zorlaşıyordu. Değişen koşullar, Temsilciler Kurulu'nun en önemli hedeflere yakın bir yerde bulunmasını zorunlu kılıyordu. Cephelere ve İstanbul'a demiryolu ile bağlı ve genel durumu yönetme kolaylığı bakımından en uygun yer Ankara idi. Kayseri yoluyla Ankara'ya gitmek üzere Sivas'tan yola çıktık. Bütün yol boyunca, büyük ulusumuzun içten yurtseverlik gösterileri arasında 27 Aralık 1919 günü Ankara'ya geldik.

Hemen o gün ilgililere ve ulusumuza kurtuluş hareketlerinin buradan yonetiliceğini bildirdik. Ve milletvekillerini Ankara'ya çağırdık. Bu arada İstanbul'dan bir yazı aldık: Yazı şöyleydi:

Mustafa Kemal Paşa'ya: 1) Meclis'in bir an önce toplanması gereklidir. Bazı milletvekillerinin Ankara'ya çağrılmaları, Meclis'in tezelden açılmasına engel olacaktır. 2) Milletvekillerini Ankara'ya çağırmanız, içte ve dışta büyük bir güvensizlik doğuracaktır. Milletvekillerinin Ankara'ya gidişlerinin geri bırakılması ve oradakilerin hemen İstanbul'a gelmelerini bekliyoruz...

İmza Cemal Paşa'nındı. Buna şaşmıştık. Çünkü bu kişi İstanbul Hükümetindeki temsilcimizdi. En güvendiğimiz biriydi. Nasıl oluyordu da bize böyle önerilerde bulunabiliyordu!

Oyun açıktı: Benim, yeni seçilen milletvekilleriyle aracısız görüşmem istenmiyordu. Ayrıca benim İstanbul'a gitmem de sakıncalı bulunuyordu. Geniş yetkiyle biri çağrılıyordu. Doğrusu akıllarına anlayışlarına bir diyecek yok! Olay sonradan anlaşıldı. Hükümet başkanı tanıdığı bir milletvekilini çağırmış ve bana gönderilmek üzee bir kısa telgraf yazdırmıştı.

Biz bu can sıkıcı durumla uğraşırken, yurdun doğu ucunda da bir yalancı peygamberin ortaya çıktığını duyduk. Bayburt'a dört saatlik yerde Hart köyü vardı. Bu köyde oturan Eşref adında bir şeyh, halka Şülik aşılıyormuş. Buna üzülen Bayburt müftüsü ve hocalar, şeyhi çağırarak sorguya çekmek istemişler. Köye adamlar göndermişler. Şeyh gelmemiş. Bunun üzerine, hükümetçe 50 kişilik bir birlik gönderilmiş. Şeyh buna kızarak, adamlarıyle birlikte birliğe saldırış, silâhlarını ve cephanesini almış; erleri ve subaylarını da tutsak etmiş. Bazıları da öldürülmüş, şehit edilmiş.

Bunun üzerine çevredeki birlikler Bayburt'a gönderilmiş. Kan dökülmeden bu ayaklanmanın bastırılmasına çalışılmış. Hükümete boyun eğmesi istenilmiş, bazı öğütler verilmiş. On altı gün uğraşılmış, bir sonuç alınamamış. Tersine, şeyh köylere "din kurulları" göndererek halkı aldatmış. Kendisine katılmalarını sağlayarak baş kaldırmış. Bütün bunlardan sonra Bayburt'a gelip 9. Tümen'in komutasını üzerine alan Yarbay Halit Bey, 25 Aralık 1919 günü, yeterince kuvvetle Hart köyüne gitmiş. Şeyh karşı koymuş, çatışma başlamış. Birlikler peygamberin adamlarını dağıtmış.

İstanbul Hükümeti ile aramızdaki uyuşmazlıklardan biri de genç komutanlar sorunu idi. Hükümet, İstanbul'da bulunan generalleri, kolorduların; albayları da tümenlerin başına geçirmek istiyordu. Öteki üst subayları da Anadolu'daki birliklere gondermek düşüncesinde direniyordu.

Bizce bu uygulama çok tehlikeli olurdu. Birinci Dünya Savaşı'nda yetişmiş, şimdi kolordu ve tümen komutanlıklarında bulunan değerli subaylar, görevlerinden uzaklaştırılmış olacaktı. Bunların yerini, ulusal kuvvetlerden yana olup olmadıkları kuşkulu birtakım generaller alacaktı.

Komutanlarımızın çoğu, Sivas ve Erzurum Kurultaylarında belirlenen ulusal isteklere uymuşlardı. Çalışmaları bu yöndeydi. Bunları, boş ve nasıl bir amaca dayandığı bilinmeyen düşünceler için kaybedemezdik. Bu konudaki kararımız kesindi. Yalnız, İstanbul'da bulunan ve kurtuluş çabalarımızı destekleyen genç subayların bir an önce Anadolu'ya gönderilmeleri için çalıştık. İstanbul Hükümeti ile yaptığımız yazışmaların sonuçlarını, Anadolu ve Rumeli'deki komutanlarımıza bildirdim.

Ocak (1920) ayı içinde Savaş Bakanı Cemal Paşa'nın başyaveri Salih Bey Ankara'ya geldi. Cemal Paşa'nın iki mektubunu ve bu mektuba ekli olarak düşman devletlerin verdikleri ortak bir notayı getirdi. Bu mektuplarda, yukarda anlatılan komuta değişikliğine değiniliyordu. Komutanlığa atanan generallerin yerlerine gitmeleri zorunluğundan soz ediliyordu. Eğer bu olmazsa, kendisi bakanlıktan çekilmek zorunda kalır, böylece Millet Meclisi'nin toplanması gerçekleşemezmiş. Bizim bu konuda diremmemeniz, işleri kolaylaştırmamız gerekiyormuş.

Duşmanlar, Türkiye'de kendi çıkarları için bulunuyorlardı. İstanbul Hükümeti ise, kurtuluşu onların adaletinde arıyordu! Bizi de buna inandırmak istiyordu. Oysa bu nota, devletin bağımsızlığına ve İstanbul Hükumetinin onuruna indirilmiş bir darbeydi. Ortaya çıkıp bu sataşmaya karşı duramıyorlar, kendilerinde bu cesareti bulamıyorlar. Bizi de korkaklıklarına ortak etmek istiyorlar.

Biz ise, adalet dilenmek ve düşmanlarını kendimize acındırmakla hiç bir zaman bağımsızlığa ulaşılamayacağı görüşündeydik

Beni içten duygularla Ankara'lılara bir konuşma yaptım. Konuşmam özetle şöyleydi: 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondoros Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri elimizi kolumuzu bağladı. Güçsüz kişilerle kurulan İstanbul Hükumeti halkımızı umutsuzluğa düşürdü. Dokuz aydan beri başlayan ulusal uyanış ve kurtuluş çabaları, görünüşünü değiştirdi, daha da değiştirecektir... Erzurum ve Sivas'ta saptanan ulusal ilkeler, ulaşacağımız amaçlar için temel olacaktır. Bize inanınız ve güveniniz...

Milletvekilleri, tek tek yada gruplar halinde Ankara'ya gelip gitmeye başladılar. Düşüncelerimizi gelenlere anlattık...

Ulusumuz, yıkılma ve çökme kargaşalığı içinde, korkunç günler yaşıyor. Fakat gerçeği anlamış ve çıkış yolunu sezmiştir. Yüreğinden kopup gelen istek ve inanç belli olmuştur. Halkımız her türlü iç ve dış baskılardan kurtulmak, bağımsız olmak istiyor. Milletvekillerine, bağımsızlık için halkımıza kılavuzluk etmemiz gerektiğini söyledim.

Ulusun istek ve amaçlarının bir programa temel olacak bir biçimde yazılarak Millet Meclisi'ne götürülmesini de milletvekilleriyle görüştüm. Bu da bir ant olarak kaleme alındı. Temel ilkeleri şunlardı: 1) Arapların çoğunlukta bulunduğu ve Osmanlı Devleti'nin düşman elinde bulunan yerlerinin geleceği, halkın özgürce vereceği oylarla belirlenmelidir. İslamların çoğunlukta bulunduğu yerler, ayrılık kabul etmez bir bütündür. 2) Halkın oyu ile anavatana katılmış olan Kars Ardahan ve Artvin için de, gerekirse yeniden halkın oyuna baş vurulmalıdır.

3) Trakya'ın durumu da, yerli halkın özgürce vereceği oylara göre saptanmalıdır.

4) İstanbul ve Marmara denizinin güvenliği sağlanmalıdır.

5) Ulusal gelişmelerimiz için siyasal, hukuksal ve ekonomik engeller istemiyoruz. Bu programın Millet Meclisi'ne benimsetilip onaylatılması için, "Ulusal Hakları Savunma Grubu" adında bir grup kurulması da kararlaştırıldı. İstanbulda açılacak Millet Meclisi'nde güçlü ve dirençli bir grup oluşturmalıydık.

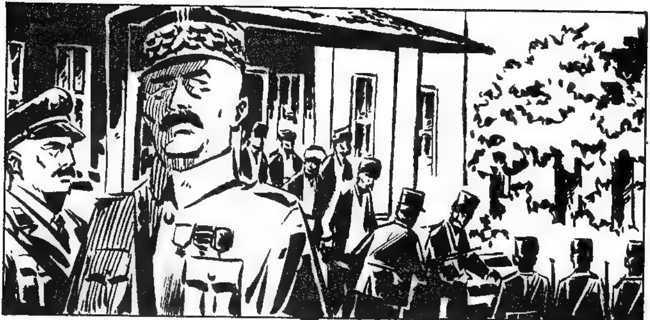

Meclis 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da açıldı. Ben Ankara'da kaldım, gitmedim. Milletvekilleriyle yaptığım görüşmelerde kararlaştırdığımız üzere, gerekirse sonradan gidecektim.

Aslında bu Meclisin İstanbul'da toplanması daha önce belirttiğim gibi, sakıncalıydı. İstanbul, yabancıların denetiminde olan bir yerdi. Güvenliği yoktu. Gelişen olaylar, düşüncelerimizi doğruladı. Kaygılarımızın yersiz olmadığını gösterdi. Meclis, yabancıların saldırısına uğradı. Etkili olamadan dağıldı.

Düşman isteklerine sürekli olarak boyun eğerek kurtuluş yolları arayan böyle korkak ve onursuz kişilerle işbirliği yapılamayacağını gördük. Hükümetten olumlu çabalar bekleyenler de yanılmış olduklarını iyice anladılar. Meclisin açılmasıyle başlayan yeni gelişmeleri ve bu gelişmeler karşısında İstanbul Hükümetinin güçsüzlüğünü askeri birlik komutanlarına ayrı ayrı bildirdim. İngilizler İstanbul'daki baskılarını artırabilirlerdi. Bazı önemli kişileri tutuklayabilirlerdi. Böyle durumlara karşı, Anadolu'da bulunan yabancı subayların hemen tutuklanmalarını emrettim.

Millet Meclisi içinde kurulmasını önceden kararlaştırdığımız, "Ulusal Hakları Savunma Grubu" beklendiği gibi etkili olamamıştı. Benim Meclis Başkanı seçilmem için verilen önerge, Meclisçe benimsenmemişti. Düşmanların hükümete yaptığı baskılar; bu baskılara karşı Hükümetin gevşekliği ve korkaklığı, Meclisi kararsızlığa düşürmüştü. Milletvekilleri iç ve dış baskılar altında, barışı sağlamak ülküsünu savsaklıyorlardı. Kulluk, yükselme isteği, kıskançlık, kuruntu... gibi etmeleri bölünmüşlerdi. Bu durumda Hukümeti düşürmek gerekiyordu.

Fakat Ali Rıza Paşa Hükümeti güvenoyu aldı. Ve bir bildiri yayınladı: Hükümet, siyasal topluluklara karşı tarafsızlıktan ayrılmayacaktır. Devlet işleri düzeltilecektir. Azınlıkların hakları korunacaktır. Adalet, maliye, bayındırlık ve güvenlik işlerinde, sivil yönetimde, yabancılara denetleme yetkisi verilecektir. Ateşkes Anlaşması hükümlerinden ayrılmayacağız. İzmir'e Yunanlıların girişi yüzünden meydana gelen ayaklanmayı ancak barış sona erdirecektir.

Böyle bir uysallık içinde bulunan Meclis'ten ne beklenirdi?

Güney bölgelerinde yabancı kuvvetlerce silahlandırılan Ermeniler bulundukları yerlerdeki Müslümanlara saldırmakta idiler. Maraş gibi eski bir Müslüman şehrini yerle bir etmişlerdi. Binlerce insan yok olmuştu. Adana ili içerisindeki Müslümanlar, tepeden tırnağa silahlandırılmış Ermenilerin baskısı altında bulunuyordu. İzmir ve Aydın'da da durum bundan farklı değildi. Yunanlılar her gün kuvvetlerini artırıyorlardı. İzmir'e bir Yunan piyade ve süvari alayı çıkmıştı. İstanbul'un da alınması kararlaştırılmıştı...

İstanbul Hükümeti ise bizden, sızıltıya ol açacak en küçük olaylardan kaçınmamızı istiyor; yabancılara karşı tutumumuzu değiştirmemizi öğütlüyordu! Yurt elden gidiyor, onlarsa bizi aldatıcı sözlerle oyalamak istiyordu...

Olayların gidişine bağlı kalmak, kadercilliktir. Biz, elbette kendimizi böyle bir kaderciliğe bırakamazdık. Bu arada Anzavur, bizi ve ulusal cephemizi arkadan vurmak için, Balıkesir ve Biga dolaylarında harekete geçmişti. Önemli ve korkunç durumlar yaratmayı da başarmıştı.

3 Mart 1920 günü İstanbul'dan bir kapalı tel aldım. Bu tel, İsmet Paşa'dan geliyordu. İçinde olağanüstü haberler vardı: İstanbul'da yeni bir dernek kurulmuş. Bu dernek İngilizlerle ortak olarak şu kararları almış: "Şimdiki hükümet düşürülecek, yeni bir hükümet kurulacak. Meclis dağıtılacak. Ulusal Kuvvetler ortadan kaldırılacak. Barış getirmek üzere, bir Halifelik Danışma Kurulu kurulacak..." İstanbul'dan daha sonra aldığımız haberler de ilginçti: Meclis başkan vekilleri saraya, padişaha gitmişler. Söz hükümetin çekilmesine getirilmiş.

Olaylar, gelen haberlere uygun olarak gelişti. 3 Mart günü, Yunanlılar saldırıya geçtiler. Gölcük yaylasıyla Bozdağ'ı ele geçirdiler.

6 Mart günü de, Ali Rıza Paşa hükümetin düştüğünü, yeni hükümeti kurmakla Salih Paşa'nın görevlendirildiğini öğrendik. 1 Mart günlü bir telle Rauf Bey, İstanbul'dan şu bilgileri verdi. Londra'dan bir buyruk gelmiş. Buna göre, İstanbu'da bulunan Ulusal Kuvvetler ileri gelenleri tutuklanacakmış. Kendilerine verdiğim karşılıkta, hemen Anadolu'ya geçmelerini bildirdim.

İstanbul'u işgal eden düşmanlar, halkımıza resmi bir bildirim yapmak istediler. Yayınlanmak istenilen resmi bildirimde özetle şunlar yer almaktaydı: "Biz yurdumuzda barış için bulunuyoruz. Osmanlı ülkelerindeki bütün halkın, soy ve din ayırmaksızın yarınki mutluluklarını, gelişmelerini, toplumsal ve ekonomik hayatlarını güven altına alacak barışın temellerini atmak istiyoruz. Fakat bazı kişiler, Anadolu'da "Ulusal Örgüt" takma adı altında bir düzen kurarak Padişah ile İstanbul Hükümetinin buyruklarını dinlemiyorlar. Kimse bunlara inanmaz.

O günkü türlü araçlarla, İstanbulda bulunan düşman devletlerin temsilcilerine, protesto gönderdi. Ulusal bağımsızlığımızı temsil eden Meclise ve başkent İstanbul'a girmelerini kınadım. Ayrı bir bildiriyle, durumu halkımıza da duyurdum. Düşman devletler tarafından İstanbul'un işgal edilmesiyle, egemenliğimize son verildiğini; bağımsızlığımıza kavuşmak, kurtulmak için kanımızın son damlasına kadar savaşmaktan başka bir yol kalmadığını anlattım. Ulusal savunmaya inançla devam edilmesini istedim.

İlerde olabilecek bazı kötü gelişmeleri önlemek için tedbirler almaya devam ettim. Her şeyden önce Anadolu'da karışıklık çıkarmamak, halkın güvenliğini sağlamak gerekiyordu. Bunun için Eskişehir ve Afyon'daki yabancı birliklerin silâhlarını aldırdım. Düşmanın Geyve ve Ulukışla'dan Anadolu içerlerine sızmasını önledim. Yabancı subayları tutuklattım. Bu tedbirler arasına, olağanüstü bir Meclis'in Ankara'da toplanmasının gerekli olduğunu gordüm. İstanbul'un işgalinden üç gün sonra, yani 19 Mart 1919'da, illere ve komutanlıklara şu yönergeyi yolladım.

"İstanbul'un işgali üzerine, Millet Meclisi görev yapamayacağını anlayarak dağılmıştır. Devlet başkentinin korunmasını, ulusun bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünüp uygulamak üzere, yeni bir Meclis'in Ankara'da toplanması uygun görülmüştür. On beş gün içinde, yeni seçimler yapılacak, seçilecek milletvekilleri Ankara'ya geleceklerdir. Seçimler gizli oyla ve salt çoğunlukla yapılacaktır.

"Ankara'da toplanacak Meclis'e, İstanbul'da dağıtılmış olan eski milletvekilleri de geleceklerdir."

Yolladığımız yönerge gereğince yurdun her yanında seçimler hızla ve dikkatle yapılmaya başlandı. Yalnız kimi yerlerde duraksamalar ve işi engelleyenler oldu. Alınan tedbirlerle engellemeler önlendi. 29 Mart 1920'de 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'den aldığım bir kapalı telden, Samsun'da bulunan 15. Tümen'in ruhsal durumunun bozuk olduğunu, subaylar arasında Padişah'a bağlı olanların bulunduğunu öğrendim. Bu subaylar, Padişah'a karşı verilecek emirleri dinlemeyeceklerini bildirmişlerdir...... Kendilerine baskı yapılırsa görevi bırakacaklarmış.

3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Amasya'ya denetleme göreviyle gelen bir yabancı yüzbaşıyı tutuklatmış. İngilizler yüzbaşının hemen serbest bırakılmasını istemişler. Verdiğim buyruk üzerine İngiliz yüzbaşı yurttan çıkarıldı.

9 Nisan 1920 Bolu'dan aldığımız bir haber de iç açıcı değildi: Ulusal Kuvvetlere karşı olan birtakım hainler, Adapazarı ile Hendek arasında bulunan köprülerle Mudurnu suyu üzerindeki köprüyü yıkmışlar. Ayrıca Adapazarı ve Hendek arasındaki telefon telleri de kesilmişti.

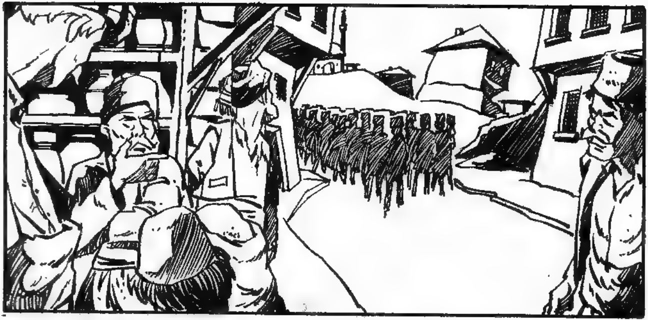

Bu bildirinin hemen yayılması için her araça baş vurulacak ve tez elden en sapa köylere, en küçük askeri birliklere, yurttaki bütün örgütlere ve kurumlara ulaştırılması sağlanacaktır.

22 Nisan günü de şu bildirinimi yaydım:

23 Nisan günü Büyük Millet Meclisi açılarak çalışmaya başlayacağından, o günden sonra bütün sivil ve askeri makamların ve bütün ulusun buyruk alacağı yer, adı geçen Meclis olacaktır. Bütün sivil ve askeri makamlar buradan yönetilecektir.

Meclis'in açıldığı ilk günlerde, milletvekillerine, içinde bulunduğumuz durumu ve koşulları anlattım . İzlenmesini ve uygulanmasını doğru bulduğum düşüncelerimi bildirdim. Osmanlılar zamanında çeşitli siyasal yöntemler kullanılmıştı. Bunlardan bir kısmı hala kullanılmaktaydı. Ben bir siyasal yöntemlerin hiç birinin Yeni Türkiye Devleti'nin yöntemleri olamayacağı kanısına varmıştım. Bunu Meclis'te anlatmaya çalıştım. Bana göre Osmanlı Devleti'nin politikası ulusal değildi. Kişiseldi, bulanıktı ve kararsızdı. Gelişigüzel ulaşılamayacak istekler peşinde koşuyorlardı.

Değişik ulusları, ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bunları eşit haklar, eşit koşullar altında bulundurmak zordur. Osmanlı Devleti, bunun yapmak istemiş, yapamamıştır. Bu yüzden çökmüştür. Bizim uygulamak istediğimiz siyasal yöntem aydınlıktır. Biz hayalci değil, gerçekçiyiz. Tarih bilim ve akıl , bizim ulusal bir politika izlememizi gerektiriyor. Ulusal politika demekle anlatmak istediğimiz şudur: Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce, kendi gücümüze dayanacağız. Varlığımızı koruyacağız.

23 Nisan 1920 Cuma günü Meclis'in açılmasına karar verdik. Bu karar üzerine sivil yöneticilere ve komutanlıklara şu bildiriyi yolladım:

Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan günü Ankara'da açılacaktır. Yurdun her köşesinde o gün törenler yapılacaktır. Yapılan ulusal çalışmaların önemi ve kutsallığı her yurttaşa anlatılacaktır. Millet Meclisince verilecek görevlerin her yurttaş tarafından yapılması zorunluğunu anlatan söylevler verilecektir.

Bir de Meclis'e hükümet kurmayı önerdim. Önergenin temel ilkeleri şunlardı: 1) Hükümet kurmak zorunludur. 2) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir güç yoktur. 3) Yasalar çıkarmak ve bunları uygulamak yetkisi bu Meclis'e aittir. 4) Meclis'ten seçilecek ve bakan olarak görevlendirilecek bir kurul, hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı, hükümetin de başkanıdır. 5) Padişah ve halife, baskı ve zordan kurtulduğu zaman, Meclis'in düzenleyeceği yasaya göre durumunu alır.

Bir taraftan Meclis'te hükümet kurma çalışmalarını yürütürken, bir taraftan da yurt içindeki yıkıcı akımlara karşı tedbirler almak işleri bir an bile duraksamadı.

Meclis, yıkıcı akımlara ve gerici ayaklanmalara karşı 29 Nisan 1920'de, "Yurt Hayınlığı Yasası"nı, daha sonra da, "Bağımsızlık Mahkemeleri Yasası"nı çıkardı. Bundan önce aldığımız kişisel ve özel tedbirler, böylece yerini devrim yasasına bıraktı. Bu yasaların çıkarılması ve uygulanması, Yeni Türkiye'nin kurulmasında önemli bir adım oldu.

Damat Ferit Paşa, yeniden Istanbul Hükümeti'nin başına getirildi. Padişah, içinde düşman uçakları da bulunan her türlü araçlarla, Ulusal Kuvvetleri suçlayan fetvalar dağıttırdı. Yıkıcı örgütler bu fetvalardan destek alarak hayınlıklarını bütün Anadolu'ya yaymaya çalıştılar.

Biz, Meclis açılmadan önce Afyon, Eskişehir ve bütün demiryolu boyunca bulunan yabancı askerleri Anadolu'dan çıkarmış ; Geyve, Osmaneli ve Carablus köprülerini yıkmıştık. Böylece düşmanın Anadolu içlerine sızmasını önlemiştik.

Meclis açıldıktan sonra, Anadolu'daki din bilginlerinden karşı fetvalar aldık. Padişahın dağıttırdığı bu fetvaları etkisiz duruma getirmeye çalıştık. 1919 yılı içinde, ulusal girişimlerimize karşı başlayan iç ayaklanmalar, 1920 yılının ilk altı ayında hızla yurdun her yerine yayıldı.

Ayaklanma dalgaları, Ankara'da karargahımızın duvarlarına dek çarptı. Batı Anadolu'nun, İzmir'den sonra önemli bolgeleri yeniden Yunan ordularının saldırıları ile çiğnenmeye başladı. Şimdi ayaklanmayı sırasıyla gorduk.

Brinci Anzavur ayaklanması, Balıkesir'in kuzeyinde 21 Eylül 1919'da başlamıştı. 16 Şubat 1920'de yine bu bölgede ikinci Anzavur ayaklanması oldu. Bu iki ayaklanma da bastırıldı. 13 Nisan 1920'de Boluve Düzce dolaylarında da bir ayaklanma ile karşılaştık. Bu ayaklanma, Beypazarı'na dek yayıldı. Düzce dolaylarındaki ayaklanma da önemliydi. Abaza ve Çerkezlerden toplanmış dört bin kişilik bir kalabalık Düzce'yi basarak cezaevini boşalttılar. Ayaklanmayı bastırmak için Düzce'ye giden Mahmut Bey pusuya düşürülerek şehit edildi.

Duzce dolaylarında ayaklananlar üzerine yurdun her yanından kuvvetler gonderdik. Bu sırada İzmit'te Suleyman Şerif Paşa komutasında "Halife Ordusu" adı altında hayın bir kuvvet yığınak yapıyordu. İstanbul Hükumetince kurulan bu kuvvetin bir kısmı da, Bolu yakınlarında ayaklananları destekledi. Bolu, Duzce, Adapazarı ve İzmit bolgelerine yayılan ayaklanma, üç ay surdu. Bizi epeyce uğraştırdı. Sonunda bütünuyle bozguna uğratıldı. Elebaşları, "Yurt Hayınlığı Yasası"na gore cezalandırıldı.

Bız bu ayaklanmalarla uğraşırken, yurdun ortasında yeniden, Yozgat ve Boğazlıyan dolaylarında da ayaklanmalar başladı. 14 Mayıs 1920'de birtakım adamlar Yenihan'a bağlı Kaman koyünde başkaldırdılar. Yenihan'da başlayan ve kısa zamanda genişleyen bu ayaklanmalar Orta Anadolu'nun başka yerlerinde bulunan kışkırtıcıların da ayaklanmasına yol açtı. 13 Haziran 1920 günü Sorgun; bir gün sonra da Yozgat kenti, Çapanoğllarının öncülük ettiği kışkırtıcıların eline geçti. Hayınların saldırılarına uğrayan bu yerlere de yurdun çeşitli yerlerinden kuvvetler gönderildi.

O sıralarda guey bölgelerimızde de bizi ugraştıran onemli ayaklanmalar goruldu. Milli Aşireti başkanları, düşmanlarla işbirligi yaparak Siirt ve Dersım dolaylarına buyruk vermeye başladılar. Siverek'i ele geçirmeye kalktılar O bölgede bulunan birliklerimiz ayaklananları dağıttı. Fakat kışkırtıcılar, bir sure sonra yine toparlanıp Viranşehir'i aldılar. Birliklerimizi yendiler. Telgraf tellerini keserek bolgeyle olan baglantımızı engellediler. Milli Aşireti ile uğraşırken, Afyon'da da bir ayaklanma oldu. Bunlar da askerlerımizi kaçmak için ayartıyor, halka askerlik aleyhinde propaganda yapıyorlardı.

Yunan ordusu Ayvalık'a da asker çıkarmıştı. Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Ali Bey, 28 Mayıs 1919'da Yunanlılara karşı koymuştu. Bu tarihe kadar Yunan ordusu hiç bir ateşle karşılaşmamıştı. Tersine bazı kent ve kasabaların halkı korkutulmuştu. İstanbul Hükumetinin buyruklarına uyarak, büyük görevliler başta olmak üzere, Yunanlılar törenle karşılanmıştı. Ali Bey'in Ayvalık'ta karşı koyması üzerine, Soma 15/16 Haziran 1919 gecesi, Bergama'da bulunan Yunanlılara bir baskın yapılmıştı.

5 Haziran 1919'da göreve başlayan Albay Kâzım Bey, Balıkesir'deki 61. Tümen Komutanlığına atanmıştı. Daha sonra Ayvalık, Soma, Akhisar kesimlerinden meydana gelen Kuzey Cephesi Komutanlığı'nı yapmıştı. Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Komutanlığı'na getirilince Balıkesir'de Kuzey Kolordusu kurulmuş, komutanlığı da Kâzım Bey'e verilmişti.

Aydın bölgesinde, yurtseverler, halkı yüreklendirmek ve Yunanlılara karşı koymak için çalışıyorlardı. Başlarında Yörük Ali Efe ve Demirci Efe vardı.

İzmir'in çeşitli kesimlerinde de halkın desteğiyle ulusal cepheler kurulmuştu. Bu cepheler, yavaş yavaş subaylarla ve ordu birlikleriyle güçlendirildi. Güneyde Fransızlara karşı ilk direnme, Adana, Mersin, Tarsus, İslâhiye ve Silifke'de kurulan Ulusal Kuvvetler'den gelmişti. Bunların düşmana karşı gösterdikleri yiğitlik anılmaya değer. İşgal altında bulunan Mersin, Tarsus, Adana'nın kapılarına dek sokularak, üstünlük sağlamışlar; Pozantıda Fransızları kuşatarak geri çekilmek zorunda bırakmışlardı. Maraş, Antep, Urfa'da da önemli savaşlar ve çarpışmalar olmuştu.

27 Mayıs 1920 tarihinde eski İzmir Valisi Nurettin Paşa imzasıyla bir telyazısı aldık. Nurettin Paşa, bu yazıda: "Ben iki arkadaşımla birlikte, İstanbul'un sizinle anlaşmasına aracılık etmeyi yurda yararlı sayıyoruz. Hükümet ve İngilizler bunu kabul ettiler. Sizin de kabul etmenizi bekliyoruz" diyordu.

Nurettin Paşa, 1920 Haziranının ortalarında Ankara'ya geldi. Görüştük. Kendisiyle anlaşmadık. Davranışları ve düşünceleri bize güven vermedi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dışişleri ile ilgili ilk kararı, Moskova'ya bir kurul göndermek oldu. Moskova'ya giden kurulun başkanı Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'di. 11 Mayıs 1920'de Ankara'dan yola çıkan kurulun görevi, Rusya ile ilişki kurmak, Rusya ile hükümetimiz arasında yapılacak antlaşmanın temel ilkelerini saptamaktı. Yurt içindeki iç ayaklanmaları fırsat bilen Yunanlılar 22 Haziran 1920'de Batı Anadolu bölgelerimizde genel bir saldırıya geçtiler. Oldukça güçlenmişlerdi. Uzun zamandır hazırlık yaptıklarını biliyorduk.

Kısa zamanda Balıkesir, Bursa, Nazilli, Uşak gibi yerler Yunanlıların eline geçti. Durumu daha yakından görmek için Eskişehir'e ve daha ilerilere gittim. Ordumuzun, düşmanla savaşacak duruma gelmesini buyurdum. Yeni cepheler kurulmasını sağladım. Yunan saldırısı ve ulusal cephelerimizin bozulması, Meclis'te büyük bir bunalıma yol açtı. Bazı sert tartışmalar oldu komutanlar suçlandı. Bazı milletvekilleri, bu yenilgiye sebep olan cephe komutanlarının cezalandırılmasını istediler. Bakanlar Kurulu'nun görevini gereği gibi yapmadığından yakındılar.

Meclis'in açılışından ve hükümetimizin kurulmasından sonra, Ankara'da "Yeşil Ordu" adında bir dernek kuruldu. Derneğin kurucuları yakın arkadaşlarımdı . Ben o sıralarda ordumuzun canlandırılması ve güçlendirilmesiyle uğraştığımdan, bu derneğin kuruluş çalışmaları içinde bulunamadım. Bana verilen bilgiye göre, dernek devrimin amaçlarını benimsemiş ve kavramış bilinçli kimselerden kurulacak; iç ayaklanmaların bastırılmasında görev yapacaktı. Ayrıca gerici propagandalara karşı halkımızı uyaracaktı. O günün koşullarına göre böyle bir derneğin kurulması çok yararlı olacaktı.

Ermeniler, Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra, Doğu bölgemizde Türkleri öldürmeye başladılar. Baskılar artınca, Ermenilerin üzerine yürümeye karar verdik. 9 Haziran 1920'de Doğu'da geçici olarak seferberlik ilân ettik. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'yı da "Doğu Cephesi" komutanı yaptık. Ordumuz, 29 Eylil 1920'de Sarıkamış'a, 30 Eylulde Göle'ye girdi. 30 Ekimde Kars alındı. 7 Kasım günü Arpaçay'ına kadar olan bölge ve Gümrü kenti ele geçirildi. Ermeniler, bu başarılarımız üzerine barış istediler.

Meclis açıldığında Trakya'da 1. Kolordu vardı. Kolorduya bağlı birliklerimiz Keşan, Edirne, Uzunköprü, Tekirdağ ve Kırklareli'nde bulunuyordu. Yunanlılar, genel saldırı sırasında (20 Temmuz 1920) Tekirdağ'a bir tümen çıkardı. Edirne'ye doğru yürümeye başladılar. O bölgedeki birliklerimizle Yunanlılar arasında çetin savaşlar oldu. Yunanlıların yürüyüşü durduruldu. Fakat bizim kolordu komutanının görevini ihmal etmesi; birliklerimiz arasında iyi bağlantı kurulamaması üzerine Trakya'daki kuvvetlerimiz dağıldı.

Düşmanlar ve yerli işbirlikçilerin, cephelerimizi yıkmak ve halkın ulusal savaşlara olan inancını sarsmak amacıyla bir takım iç ayaklanmalar umulan yararı sağlamayınca bu kez cephelerimize yakın yerlerde isyanlar çıkartıp askerlerimizin inançlarını yıkmak yolu tutuldu. Bu amaçla Konya'da düzenlenen ikinci bir ayaklanma ile karşılaştık. Delibaş adında bir haydut, çevresine topladığı beş yüz kadar asker kaçağı 2/3 Ekim 1920 gecesi Çumra'yı bastı. Ertesi gün Konya'yı ele geçirip oradaki yönetime el koydu. Yine o günlerde Karapınar da isyanların eline geçti.

Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa Gediz yakınındaki bir Yunan tumenine saldırmak istiyordu. Genelkurmay başkanlığı Paşanın önerisini kabul etmedi. Çunku böyle bir saldırının zamanı değildi. Ama saldırının zamansızlığı konusunda Ali Fuat Paşa'ya ne dediysek boşuna oldu. Duşüncesinde direndi. Sonunda, Batı Cephesi'ne bağlı birliklerimiz 24 Ekim 1920'de Gediz'de bulunan Yunan tümenine saldırdı. Dalgalı, düzensiz ve komutasız bazı savaşlardan sonra yenildik. Üstelik Yunanlılar karşı saldırıya geçtiler Yenişehir ve İnegölu ele geçirdiler.

Gediz saldırısının yol açtığı yenilgi, Meclis'te ve dışarda halk arasında birtakım söylentilere yol açtı. Haksız yergilere uğradık Bence asıl suçlu, "Gezici Kuvvetler komutanı olan Çerkez Etem ve kardeşlerinin etkisiyle zamansız bir saldırıya geçen Ali Fuat Paşa idi. Bu nedenle, Ali Fuat Paşa'yı acele olarak Ankara'ya çağırdık. Üzerindeki "Batı Cephesi Komutanlığı" görevini aldık. Batı Cephesi komutanlığına İsmet Paşa'yı, Guneybatı Cephesi komutanlığına da Refet Paşa'yı atadık. Böylece Batı Cephesi Komutanlığı ikiye ayırmış bulunuyorduk.

Dan at Ferit Paşa hükumeti düşmuş, yeni hükumeti Tevfik Paşa kurmuştu. Tevfik Paşa, bize daha yakın görünmek, ikiliği ortadan kaldırma düşüncesindeydi. Bu amaçla bizimle hemen ilişki kurmak istedi. Yaptığımız yazışmalardan sona, İstanbul Hükümetinin göndereceği temsilcilerle görüşmeye karar verdik. Ahmet İzzet Paşa başkanlığında temsilci olarak gönderilen bir kurul ile Bilecik'te görüştük. Fakat olumlu bir sonuç alamadık. Bu görüşmeden, İstanbul Hükümetinin ılımlı davranışlarla bizi oyalamak istediği bir kez daha anlaşılmış oldu.

Çerkez Etem ve kardeşlerinin Yeşil Ordu içindeki bazı davranışları . Gediz saldırısından sonraki gelişmeler, kuşkularımızı doğruladı. Yeşil Ordu aracılığı ile geliştirdikleri birliklerine "Gezici Kuvvetler" adını veren Çerkez Etem ve kardeşleri, İsmet Paşa'nın Batı Cephesi Komutanı olmasından sonra, başlarına buyruk hareket etmeye; Cephe komutanının buyruklarına aldırmamaya başlalar. Kendi kendilerine birtakım yetkiler ve ünvanlar verdiler. Düzenli ordu komutanlıklarının dışında, bağımsız komutanlıklar kurmaya kalkıştılar.

Meclis'in açılmasından sonra , eski düşünceli bazı milletvekilleri, Meclis'in çalışmasının, "Halifelik ve Padişahlığın kurtulmasına ; yurt ve ulusun bağımsızlığına kavuşmasına değin" olmasını istiyorlardı. Yani Meclis'in geçici bir süre için görev yapmasını, tasarıya bunun eklenmesini savunuyorlardı. Gizli yaptığımız bir Meclis toplantısında bazı açıklamalarda bulundum. Sonunda dedim ki: "Ulusun biricik temsilcisi Meclis'tir. Meclis'in bağımsızlığımız için uğraştığı böyle bir dönemde Padişahlık ve halifelikle ilgilenmek sakıncalıdır.

Uzun süren tartışmalardan sonra, 20 Ocak 1921'de ilk anayasamız Meclis'ten çıkıp yürürlüğe girdi. Bunlardan bazıları: Egemenlik sınırsız ve koşulsuz olarak ulusundur. Yönetim usulü, halkın kendi kendini yönetmesi ilkesine dayanır. Yürütme gücü ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve toplanır.. Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi'nce yönetilir ve hükümet "Turkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını taşır. Büyük Millet Meclisi, iller halkınca seçilen üyelerden kurulur.

26 Ocak 1921 günü İstanbul'dan Başbakan Tevfik Paşa'nın benimle ilişki kurmak istediğini bildirdiler. Bir gün sonra da Tevfik Paşa'dan ilk tel yazısı geldi. Tevfik Paşa, yazısında, 21 Şubat 1921 günü düşman devletler tarafından Londra'da bir barış konferansı düzenlendiğini; bu konferansa İstanbul hükümetince bir kurul gönderileceğini; Ankara'nın da bu kurula katılacak bir temsilcisini göndermesini istiyordu. Tevfik Paşa'ya, Türk ulusunu temsil eden tek kuvvetin Büyük Millet Meclisi olduğunu bildirdim.

Londra'ya giden kurulumuz daha yurda dönmeden Yunanlılar büyük bir saldırıya geçtiler. Bursa ve Uşak'ta bulunan büyük kuvvetleriyle ilerlemeye başladılar. İsmet Paşa komutasında bulunan birliklerimiz Eskişehir'in kuzeybatısında toplanmıştı. Amacımız, savaşı burada, yani İnönü'de kabul etmekti. Ona göre tedbirler alıp hazırlıklar yaptık. 27 Mart 1921 günü Yunanlılar birliklerimize saldırdılar. Birkaç gün içinde yer yer önemli başarılar da elde ettiler. 31 Mart günü saldırı sırası bize geldi. Ordumuz Yunanlılara büyük bir darbe indirdi. Geri çekilmek zorunda bıraktı.

Yunanlıların Uşak bölgesinden saldırıya geçen ordu grubunun, Dumlupınar üzerinden Eskişehir'e yürümesini beklemiştik. Fakat onlar Konya'ya doğru yöneldiler. İkinci İnönü Zaferimiz üzerine geri çekilmeye başladılar. Bunların önünü kesip büyük bir bozguna uğratmak için harekete geçtik. Fakat Paşa, saldırılarında başarılı olamadı. Sonradan anlaşıldı ki Refet Paşa bu çarpışmalarda yanılmış. Birliklerimizin ağır kayıplar vermesine yol açmış. Refet Paşa'yı hemen Ankara'ya çağırdım. Buyruğundaki birlikleri Batı Cephesi Komutanlığına bağladım.

Londra'ya gitmiş olan kurulumuz, İkinci İnönü Zaferinden sonra yurda döndü. Konferansta olumlu bir sonuç alınamadığını yukarda söylemiştim. Ama kurul başkanı Bekir Sami Bey, kendiliğinden İngiltere, Fransa ve İtalya devlet adamları ile buluşup konuşmuş; her biriyle ayrı ayrı bazı sözleşmeler imzalamış.

Bu sözleşmeleri, yurdun çıkarlarına uygun görmedim. Bu yüzden Meclis'e de getirmedim. Bekir Sami Bey, bunların uygulanmasını isteyince, kendisine bakanlıktan çekilmesini bildirdim

Başlangıçta Meclis içinde bir birlik vardı. Erzurum ve Sivas Kurultaylarında saptanan ilkeler "Ulusal Ant" adı ile önce İstanbul Millet Meclisi'nde, sonra da Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde benimsenip kabul edilmişti. Buna uygun olarak yurdun bütünlüğünü ve ulusun bağımsızlığını sağlayacak bir barışın gerçekleştirilmesine çalışıyorduk. Zaman geçtikçe Meclis'teki bu birlik sarsılmaya başladı. Ortaya bazı görüş ayrılıkları, bunun sonucu olarak da birtakım gruplar çıktı: Dayanışma Grubu, Bağımsızlık Grubu, Yenileştirme Grubu... gibi.

Sonunda ben de "Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Grubu" adında bir grup kurdum. Bu grup, yurdun bütün resmi ve özel örgütlerini, saptadığımız ulusal amaçlar doğrultusunda birleştirecekti. Ayrıca şimdiden devletin örgütlerini, Anayasaya uygun olarak saptayacaktı.

Meclis'teki bütün grupları ve milletvekillerinin çoğunu çağırarak, kurduğumuz yeni grupta birleşmelerini sağladım.. Bir de içtüzük yapt.k. Meclis'in genel kurulunda bu tüzük kabul edildi. Beni de grupbaşkanı seçtiler. Böylece Meclis'teki dağınıklık önlenmiş oldu.

Yunan ordusu, İkinci İnönü Savaşından uç ay kadar sonra, 10 Temmuz 1921'de genel bir saldırıya geçti. Askeri birliklerimiz, Kütahya ve Eskişehir arasında bu saldırılara on beş gün karşı koymaya çalıştı. Fakat durdurulamadı. Çünkü Yunanlılar, İkinci İnönü yenilgisinden sonra ordularını asker ve silâh bakımından oldukça güçlendirmişlerdi. Birliklerimiz, 25 Temmuz akşamı büyük kısmıyle Sakarya'nın doğusuna çekildi. Aslında bu bir taktikti. Yeni ordumuzu kurmak, güçlendirmek için zaman kazanmak istiyorduk.

Bu çekilişin en buyuk sakıncası, kamuoyunda doğacak iç sarsıntılardı. Düşündüğümüz sakıncalar gerçekten hemen gorülmeye başladı. Önce Meclis'ten birtakım sesler yukseldi: "Ordu nereye gidiyor? Ulus nereye götürulüyor? Bu gidişin sorumlusu kimdir?" Bir milletvekili, benim ordunun başına geçmemi önerdi. Bu oneriye katılanlar çoğaldı. Sonunda ordunun başına geçmem Meclis tarafından kabul edildi. Yaptığım bir konuşma ile Meclis yetkilerini kullanma koşulu ile başkomutanlık görevini alacağımı bildirdim. Bu da kabul edildi...

"Ulusal Vergi Buyruğu" adı altında ulusa bazı genel bildirimlerde bulundum: Her ilçede birer "Ulusal Vergi Kurulu" kurulacak. Bu kurullarca toplanan şeyler ordunun çeşitli bölümlerine dağıtılacak. Her ev, birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp vergi kuruluna verecek. Tüccar ve halk elinde bulunan bez, patiska, pamuk, yün, kumaş, kösele meşin, ayakkabı, demir çivi, iplik, nal, mıh, yular kaşağı, gebre semer ve urganların.. yüzde kırkına, parası sonradan ödenmek üzere el konulacak.

Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile 12 Ağustos 1921 günü Polatlı'da cephe karargâhına gittim. Cephede hemen gerekli düzenlemeleri yaptım. Düşman ordusu, 23 Ağustosta üstümüze doğru ilerlemeye başladı. Savunma çizgimizin birçok yerlerini geçtiler. Kanlı savaşlar oldu. Düşman karşısına yeni kuvveter yerleştirdik. Savaş, çok geniş bir cephe üzerinde oluyordu. Sol kanadımız Ankara'nın yakınına dek çekildi. Ordumuzun yönü batıya doğru iken güneye çevrildi.

"Savunma hattı yoktur. Savunma alanı vardır. O alan bütün yurttur. Yurdun her karış toprağı, yurttaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Onun için, küçük büyük her birlik bulunduğu dayangadan (mevziden atılabilir, ama küçük büyük her birlik, ilk durabildiği noktada yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür. Yanındaki birliğin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler ona uyamaz. Bulunduğu dayangada sonuna dek dayanmak ve direnmekle yükümlüdür."

Fransız Hükümeti, eski bakanl rdan Bay Franklen Buyon'u Ankara'ya göndermişti. Buyon'la evimde özel olarak uzun uzun konuştum. Kendisine "Ulusal Ant"a bağlı olduğumuzu; bağımsızlık için savaştığımızı bildirdim. Anlaşmamızın bu çevrçeve içinde yapılmasını önerdim. O bana Sevr Anlaşmasından söz etti. Buyon'a Sevr Anlaşmasını tanımadığımızı söyledim. Görüşmemizi Ulusal Ant'ın çerçevesinde sürdük.. Ant'ın maddelerini baştan sona değin birer birer görüşüp tartıştık Buyon'un, üzerinde en çok durduğu madde, yabancılara verilmiş olan ayrıcalıkların kaldırılması idi.

"Tam bağımsızlık demek, elbette siyasa, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kultür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve özgürlük demektir. Bu saydıklarımın her hangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk ulusun ve ülkenin gerçek anlamı ile bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir." Bay Franklen Buyon bu konudaki duyarlığımıza saygılı göründü. Günlerce süren görüşme ve tartışmalardan sonra 20 Ekim 1921 tarihli "Ankara Anlaşması" nı imzaladık. Siyasa, iktisat, askerlik ve öbür alanlarda, bağımsızlığımızdan hiç bir şey yitirmeden, Adana ve Antep dolaylarını Fransızlardan kurtardık.

Kurtuluş savaşında bizi çok uğraştıran sorunlardan biri de Pontus sorunudur. Rumlar, 1840 yılından beri Karadeniz bölgesinde eski Yunanlılığın diriltilmesine çalışıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu çalışmalarına hız verdiler. Ateşkes Anlaşmasından sonra, Rumlar bu bölgede bir "Pontus Hukumeti" kurmaya kalktılar. Bu amaçla bir genel ayaklanma hazırladılar. Dağlara silâhlı ve savaşçı kuvvetler çıkardılar. Önceleri 6–7 bin olan bu çetelerin sayısı, sonraları 25 bini buldu. Daha Anadolu'ya ilk çıktığım günlerde Karadeniz bölgesindeki Türk halkı Rumlara karşı uyarmıştım.

1920 yılı sonlarına doğru Pontusçular çalışmalarını artırıp tehlikeli bir durum alınca, biz de sağlam tedbirler aldık. Erzurum'da bulunan 15. Kolordu, Trabzon bölgesindeki çeteleri tepelerken, Sivas'ta bulunan 3. Kolordumuz da çeşitli bölgelerde gözuken çeteleri izlemekle uğraştı.

1920 yılı sonlarında ayrıca Anadolu'nun ortasında Zile, Erbaa, Yozgat, Çayözü bölgelerinde birtakım delibaşlar. yeniden isyanlar çıkardılar. Pontusçularla uğraşan kuvvetlerimiz bunları da bastırdılar.

Sakarya Savaşından sonra Ankara'ya geldim. Başkomutanlık dışında kalan öteki görevlerimle uğraşıyordum. Aradan üç dort ay geçmemişti ki, Meclis'te olumsuz bir hava esmeye bayladı, birlik ve dayanışma yine bozuldu. Bu havayı yaratanlar, İngilizlerle yaptığımız özel bir anlaşma sonucu yurda dönen Malta tutuklularından birkaç milletvekili idi. Bunlara zamanla başka kişiler de katıldı. giderek Meclis'te, tutuculardan meydana gelen ikinci bir grup ortaya çıktı. Bunlar, savundukları anlamsız ve mantıksız görüşlerle Meclis'i karıştırmak, ordunun maneviyatını kırmak istiyorlardı

İkide birde: "Nereye gidiyoruz? Bizi kim nereye sürüklüyor? Koskoca bir ulus, belirsiz, karanlık amaçlara sürüklenir mi?" gibi sorular soruyorlardı. 4 Mart 1922 günü, bu olumsuz havayı önlemek amacı ile Meclis'te şu konuşmayı yaptım: "Baylar, ordumuzun kararı saldırıya geçmektir Ama bunun zamanı vardır. Hazırlığımızı tamamlamamız gerekir Yarım hazırlıkla yapılan savaştan sonuç alınamaz. Kurtuluş için, bağımsızlık için eninde sonunda bütün varlığımızla vuruşarak düşmanı yenmekten başka çareniz yoktur.

Sınır bozucu, ulusun ve ordunun maneviyatını sarsıcı sözlerden sakınılmalıdır. Bu tür sözler, ancak düşmanlarımızın işine yarar. Kendimize güveneceğiz. Savaşı kaybedeceğiz düşüncesi, korkusu, bizi aşağılık duygusuna götürür. "Biz adam olmayız" düşüncesinin sonu başkalarına tutsak olmaktır. Elimizde üç savaş aracı vardır: Birincisi, ulusun kendisidir. Yapılacak iş, önce ulusça benimsenmelidir. İkincisi, ulus adına iş gören Meclistir. Meclis, tam bir dayanışma içinde olursa düşmana karşı güçlü oluruz.

Uçuncu araç, ulusumuzun yarattığı silâhlı ordumuzdur. Baylar, bu uç türlü araç ya da kuvvet, düşmana karşı iki cephe meydana getirir: İç cephe, Dış cephe, duşman karşısındaki silâhlı ordudur. Bu cephe sarsılabilir, değişebilir, yenilebilir. Ama bu durum hiç bir zaman ulusu yok edemez. Temel olan iç cephedir. Bu cephe, bütün yurdun, butün ulusun meydana getirdiği cephedir. Bu cephe çökerse, ulus tutsak olur, yok olur. Bunu bizden daha iyi bilen duşmanlar, bizi hep içerden vurmak istemişlerdir. Bunda da başarı sağlamışlardır.

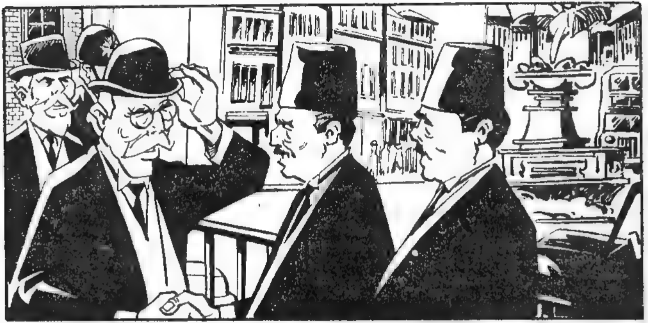

Baylar, içimize dek sokulan arabozucuların karamsarlık ve umutsuzluk veren sozlerini keselim. Bunlara kulak vermeyelim. Duşman karşısında tam bir birlik içinde olduğumuzu gösterelim. Ordunun savaşma gücunu azaltıcı tartışmaları lutfen sona erdirelim." Bu konuşmamdan sonra tartışmalar azaldı, arabozucuların sesleri kesildi.

Boyle bir sınava hazırlanırken, bir yandan da, Avrupa'nın halkımızda neler düşündüğünü öğrenmek istedik.

Savaşa baş vurmadan barış olanakları aradık. Bu amaçla önce Dışişleri, sonra İçişleri bakanımızı Avrupa'ya gönderdik. Londra ve Paris'te yapılan görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamadı. Düşman devletlerin Dışişleri Bakanları, Yunanlılarla aramızda bir ateşkes anlaşması önerdiler. İşlerine geldiği için, Yunanlılar bu öneriyi kabul ettiler. Fakat biz ulusal çıkarlarımıza uygun düşmediği için kabul etmedik. Arkasından ikinci bir barış notası daha geldi. Buna da itibar etmedik. Çünkü Sevr Anlaşmasının esasları dolambaçlı yollarla bize onaylatılmak isteniyordu.

Bu görüşmelerden şu sonucu çıkardık: Düşman yurdumuzu kendiliğinden boşaltmak düşüncesinde değildir. Bizi, bazı siyasal oyunlarla aldatmak, yurdumuzu yarı bağımlı bir duruma getirmek istiyorlar. Buna göre, daha Anadolu'ya çıktığımız ilk günlerde verdiğimiz "Ya bağımsızlık, ya ölüm!" kararını uygulamaktan başka çare yoktur. Savaş hazırlıklarımız tamamlanmak üzereydi. Batı Cephesi Komutanı İsmet, Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Savunma Bakanı Kâzım Paşalarla birlikte saldırı için son hazırlıkların acele bitirilmesini kararlaştırdık.

Duşınan ordusu, kuvvetli bir grubu ile Afyonkarahisar - Dumlupınar arasında, bir başka grubu ile Eskişehir bölgesinde bulunuyordu. Bunların arasında sağ ve solunda da başka kuvvetler vardı. Denilebilir ki Marmara'dan Menderes'e kadar uzanmışlardı. Biz de Batı Cephesindeki kuvvetlerimimizi iki ordu halinde düzenledik. Ayrıca, cepheye bağlı başka kuvvetlerimiz de vardı. Aşağı yukarı insan ve tüfek gücü bakımından Yunanlılarla eşit güçteydik. Yalnız Yunan Ordusu makineli tüfek, top, uçak, taşıt, cephane ve teknik gerek bakımından daha üstündü.

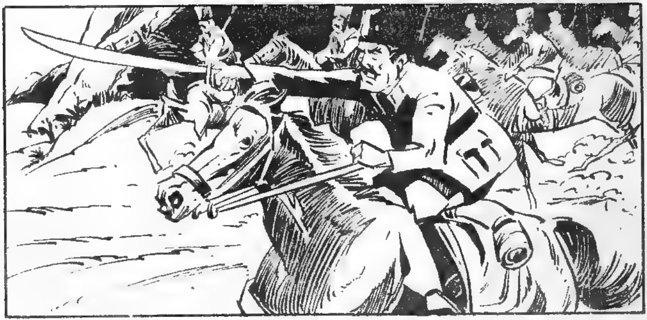

Buna karşılık biz de atlı (suvari) sayısı bakımından ustun bulunuyorduk. Duşmanla kesin sonuçlu bir meydan savaşı yapmak istiyorduk Bu amaçla büyük kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanadının guneyindeki Akarçay ile Dumlupınar karşısına kadar olan yerde toplanacaktık Duşmanın en can alacak onemli cephesi orası idi. 23 Temmuz 1922 günu Batı Cephesi Karargahının bulunduğu yer olan Akşehir'e gittim. Oradan Konya'ya giderek İncelemeler yaptım.

28/29 Temmuz gecesi bütün ordu komutanlarıyle Akşehir'de bir saldırı planı üzerinde görüştük. 30 Temmuz günü Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile yeniden görüşerek saldırının nasıl yapılacağını ayrıntıları ile saptadık. Ankara'dan çağırdığımız Savunma Bakanı Kâzim Paşa da 1 Ağustosta Akşehir'e geldi. Savunma Bakanlığının yapacağı işler de görüşüp karara bağlandı.

Bu çalışmalardan sonra Ankara'ya döndüm

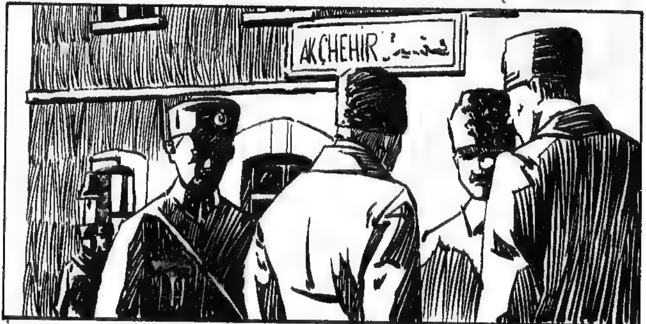

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 6 Ağustos 1922'de ordulara gizli olarak saldırıya hazırlanmalarını bildirdi. Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanı da Ankara'ya döndüler. Ankara'da yapacağımız işler vardı. Bu saldırı buyruğundan Bakanlar Kurulunun haberi yoktu. Onlara iç ve dış durumu anlattım. Saldırının gerekçelerini açıkladım. Onlar da düşüncemi onayladılar. Meclis'teki bazı milletvekilleri de ordunun kıpırdayacak durumda olmadığı, düzeninin bozulduğu yolundaki gerici propagandalarını artırmışlardı. Onları da saldırı konusunda aydınlattım.

13 Ağustos günü Fevzi Paşa cepheye gitmişti. Ben de üç gün sonra Ankara'dan ayrıldım. Bu ayrılışımı gizli tuttum. Birkaç arkadaşım, ben Ankara'da imişim gibi hareket edeceklerdi. Hatta, benim Çankaya'da bir çay şöleni vereceğimi de gazetelerde yayımlattıracaklardı. Bunun için trenle gitmedim. Otomobille Koçhisar üzerinden Konya'ya gittin.. Orada da gelişimin gizli tutulmasını sağ-
20 Ağustos günü öğleden sonra Akşehir'deydim. Kısa bir görüşmeden sonra cephe komutanı İsmet Paşa'ya 26 Ağustos sabahı düşmana saldırılmasını buyurdum.

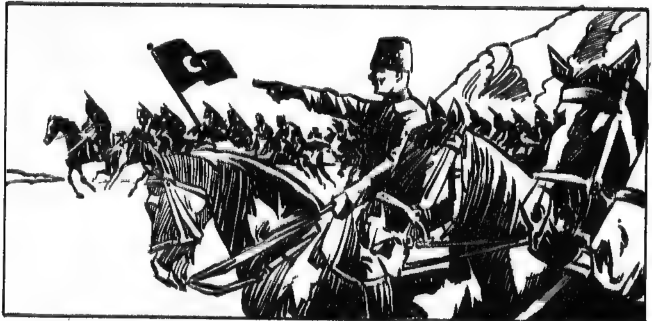

26 ve 27 Ağustos günlerinde, Afyonkarahisar'ın güneyinde bulunan düşman cephelerini düşürdük. Kaçak düşman ordusunun büyük bir kısmını Aslıhanlılar yöresinde çevirdik. 30 Ağustosta büyük bir meydan savaşı yaptık. Düşmanın ana gücünü yok ettik. Başta başkomutan Trikopis olmak üzere, birçoğu da tutsak oldu. 31 Ağustos günü, ordularımız İzmir'e doğru kaçan düşman kuvvetlerini kovalamaya başladılar. Onlara: "İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" buyruğunu verdim. Ordularımız, 9 Eylül 1922 günü İzmir'deydi.

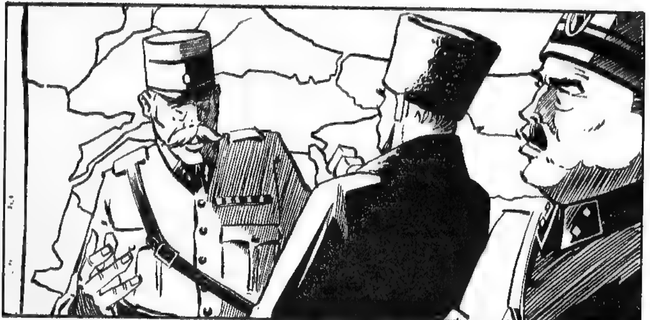

İzmir ve Bursa'nın kurtarılmasından sonra İstanbul'daki Fransız Olağanüstü Komiseri General Pele, benimle görüşmek için İzmir'e geldi. Bana ordularımızın ' Yansız Bölge" diye andığı Trakya'ya girmemesinin uygun olacağını söyledi. Ben, böyle bir bölge tanımadığımızı bildirdim. Trakya'yı kurtarmadıkça ordularımızın durdurulamayacağını söyledim. Daha sonra, bir gemi ile Bay Franklen Buyon geldi. İngiltere, İtalya ve Fransa adına benimle görüşmekle görevlendirildiğini söyledi. Buyon'la görüşürken aynı devletlerin Dışişleri Bakanları imzası ile bir nota aldık.

Nota, savaşın durdurulması ve barışla ilgiliydi. İzmit ya da Mudanya'da bir toplantı yapılması öneriliyordu. 29 Eylül 1922 günü bu notaya karşılık verdim, toplantının Mudanya'da yapılmasını kabul ettiğimi bildirdim. Ama Meriç ırmağına dek Trakya'nın hemen bize verilmesini de istedim. Mudanya toplantısı, temsilciniz İsmet Paşa'nın başkanlığında açıldı. İngiltere'de, süren tartışmalı görüşmelerden sonra, 11 Ekim 1922'de "Mudanya Ateşkes Anlaşması" imzalandı. Böylece Trakya yurda katıldı.

Mudanya Ateşkes Anlaşmasına göre, en kısa zamanda bir barış toplantısı yapılacaktı. İzmir'den Ankara'ya dönüşümde bu konuyla uğraştım. Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey, kendisine danışman olarak İsmet Paşa'nın verilmesini önerdi. Ben de, İsmet Paşa danışman olarak değil, başkan olarak giderse daha yararlı olacağını söyledim. Bursa'da kaldığım süre içinde İsmet Paşa'nın barış toplantısına gidecek kurula başkanlık yapıp yapamayacağını yeniden inceledim. Mudanya Toplantısını nasıl yönettiğini ayrıntıları ile inceledim. Bu işi İsmet Paşa'nın yapabileceğine karar verdim.

28 Ekim 1922'de bizi Lozan'da toplanacak ve çalışmalarına başlayacak olan barış görüşmelerine çağırdılar. Bizimle birlikte İstanbul Hükümeti de toplantıya çağrılmıştı. Osmanlı Devleti büsbütün yıkıldığı halde, toplantıya İstanbul Hükümetinin de çağrılması, artık önemli bir sorunun çözümlenmesi zamanının geldiğini gösteriyordu. Padişahlığın kaldırılmasına karar verdim. Önce, yakın arkadaşlarımdan bazıları ile konuştum. Düşünceme katılmadılar. Fakat ben bu konuda kararlıydım. İşi Meclis'e getirdim.

Bu arada, altında benim de imzam bulunan, seksen imzalı bir önerge okundu. Bu önergede. Osmanlı Devletinin yıkıldığı; yeni bir Türkiye Devleti'nin doğduğu, Anayasa gereğince egemenlik haklarının ulusta olduğu belirtiliyordu. Hocalardan oluşan Dinişleri Komisyonu üyeleri, padişahlığın halifelikten ayrılamayacağını söyleyerek padişahlığın kaldırılması görüşüne karşı olduklarını belirttiler. Bu biçim görüşmelerle istenilen sonuca varılamayacağını anlayınca, Karma Komisyon Başkanından söz aldım. Önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle şunları söyledim:

"Efendiler, egemenliği hiç kimse, hiç kimse, hiç kimseye görüşmeyle, tartışmayla veremez. Egemenlik güçle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğluları, zorla Türk Ulusunun egemenliğine el koymuşlardı. Bu yolsuzluklarını altı yüzyıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk Ulusu bu saldırganlara artık yeter diyerek ve bunlara karşı ayaklanarak egemenliğini kendi eline almış bulunuyor. Bu bir olup bittidir. Söz konusu olan, ulusa egemenliğini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız sorunu değildir. Sorun, gerçekleşmiş bir olayı yasa ile saptamaktan başka bir şey değildir.

17 Kasım 1922 günü İstanbul'dan gelen bir telyazısından şu haberi öğrendik: "Vahdettin Efendi, bu gece saraydan kaçmıştır. "Padişah hazretleri bugünkü durum karşısında özgürlüğünü ve canını tehlikede gördüğünden, bütün Müslümanların halifesi kimliği ile hem İngiliz koruyuculuğunu, hem de İstanbul'dan, başka bir yere götürülmesini istemiştir. Türkiye'deki İngiliz Kuvvetlerinin Başkomutanı General Sör Şarl Harington, padişah hazretlerini almaya giderek, bir İngiliz savaş gemisine dek kendisine eşlik etmiştir.

Padişahlık kaldırıldıktan sonra, Vahdettin'in halifelikten çıkarılıp yerine yeni bir halife geçilmesi gerekiyordu. Halifelik görevine getirilecek en uygun kişinin Abdülmecit Efendi olduğunu gördüm. İstanbul'da bulunan görevlimiz Refet Paşa'dan, Abdülmecit Efendi ile goruşmesini istedim, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin padişahlık ve halifelik konusunda aldığı kararı koşulsuz kabul ettiğini bildirir bir belge alıp göndermesini yazdım. Refet Paşa'dan şunları da istedim: Abdülmecit Efendi, "Müslümanların Halifesi" unvanını kullanacaktır.

Bu Meclis Türk Ulusunun Meclis'idir. Meclis'in varlığı, Türk Ulusunun ve Türk yurdunun varlığı ve alın yazısı ile ilgilidir Müslümanlık dünyasına etkin bir güç değildir. Bizim, dünya gözündeki büyük gücümüz, yeni durumumuz ve niteliğimizdir. Halife tutsak olabilir. Halife sanını taşıyanlar, yabancılara sığınabilirler. Ama yeni Türkiye'nin yönetim biçimini sarsamazlar.

Türk Ulusu, egemenliğini koşulsuz ve sınırsız olarak elinde tutacaktır. Egemenlik, hiç bir anlamda ortaklık kabul etmez.

Yaptığımız uyarmalar karşısında Abdülmecit Efendi davranışlarına bir parça çeki düzen verdi, ama bazı gerici çevreler bu sorunla ilgili tartışmaları sürdürmeye, halk içinde yaymaya çalıştılar. Gerici bir grup, "Afyonkarahisar Milletvekili Hoca Şükrü" imzasıyle "İslâm Halifeliği ve Büyük Millet Meclis" adında bir kitapcık yayınladı. Kitapta "Halife demek, hükümet demektir. Halifeliğin haklarını ve görevlerini ortadan kaldırmak hiç kimsenin, hiç bir meclisin elinde değildir" deniliyor. Müslümanlar kuşku ve üzüntü içindedir." gibi sözlerle ortalık bulandırmak isteniyordu.

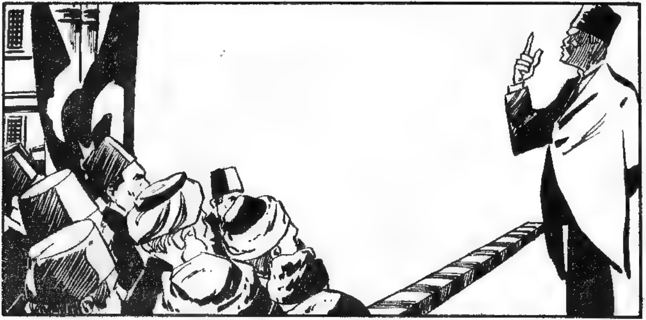

Padişahlığın kaldırılışı ve halifeik sorunundan doğan bu tip gerici propagandalar konusunda halk ile yakından görüşmek için bir yurt gezisi düzenlemeyi yararlı gördüm. Ayrıca, Meclis son çalışma yılına girmiş bulunuyordu. Seçimler yaklaşmıştı. Derneği"nin bir siyasal parti durumuna getirmek kararını vermiştim. Bu konularda, halkla karşı karşıya gelip düşünce eğilimlerini öğrenmek istiyordum. Eskişehir'en başlayarak İzmit, Bursa, İzmir ve Balıkesir'de halkı uygun yerlerde toplayarak uzun uzun göüştüm.

Halifelik konusunda da halkın kuşku ve kaygısını gidermek için her yerde uzun konuşmalar yaptım. Kesin olarak dedim ki: "Ulusumuzun kurduğu yeni devletin alın yazısına, işlerine bağımsızlığına, unvanı ne olursa olsun hiç bir kimseyi karıştırmayız. Ulus, kurduğu devleti ve onun bağımsızlığını koruyor ve sonsuza kadar da koruyacaktır!" Halkımıza şunları da anlattım: " Bütün Müslümanları içine alan bir devlet kurmak göreviyle yükümlüymüş gibi görülen bir halifenin görevini yapabilmesi için, Türkiye Devleti ve onun bir avuç insanı bu halifenin buyruğuna verilemez.

Parti kurma konusundaki ilk düşüncemi 7 Aralık 1922 günü Ankara gazeteleri aracılığı ile kamuoyuna duyurmuştum. Parti programının hazırlanmasında bilim adamlarının ve yurtseverlerin yardımını istemiştim. Bunun üzerine birçok kimse, bana yazılı olarak düşüncelerini bildirmişti. Ayrıca, gezi sırasında yaptığım görüşmelerde halkımız da bu konudaki düşüncelerini ve eğilimini belirtmişti. İleri sürülen düşünceleri inceledim. Kendi görüşlerimle birleştirerek birtakım ilkeler halinde saptadım. Bunları İkinci Büyük Millet Meclisinin seçimi sırasında bir program olarak yayınladım.

Bu program, bugüne dek yaptığımız işleri içine alıyordu. Bununla birlikte programa yazılmamış olanları da vardı. Cumhuriyetin ilânı, halifeliğin ve Dinişleri Bakanlığının kaldırılması, medrese ve tekkelerin kapatılması, şapka giyilmesi...gibi. Bu sorunları önceden programa yazarak, bilgisizlere ve gericilere, bütün ulusu yanıltma fırsatı vermek istemedim. Zamanı gelince, bütün sorunların çözümleneceğine inanıyordum. Kısa programımız, "Halk Partisi"nin kuruluşuna ve çalışmasına yetti. Partinin adına, bilindiği gibi sonradan "Cumhuriyet Halk Partisi denildi.

Lozan barış görüşmeleri, 21 Kasım 1922 günü başladı. Bu görüşmelerde devletimizi İsmet Paşa temsil etti. Trabzon Milletvekili Hasan Bey ile Sinop Milletvekili Rıza Nur Bey, İsmet Paşa'nın başkanlığındaki Temsilciler Kurulu'nu meydana getiriyorlardı. Ankara'da Lozan barış görüşmelerini yakından izledim. Görüşmeler ateşli ve tartışmalı geçiyordu. Düşman Devletler, haklarımızı kolayca teslim etmek istemiyorlardı. Ben bunu olağan buluyordum. Çünkü Lozan Barış Masasında söz konusu edilen sorunlar, üç dört yıllık sorunlar değildi. Yüzyıllık hesaplar görülüyordu.

Bilindiği gibi, yeni Türk Devletinden önceki Osmanlı Devleti, "Eski Antlaşmalar" adı altında birtakım ayrıcalık haklarının tutsağı idi. Hristiyan halk, birçok üstünlükler kazanmıştı. Osmanlıların kendi yurtlarında yabancıları yargılama hakları yoktu. Yabancılardan vergi alınamıyordu. Devletin varlığına yönelmiş yabancı tehlikelere karşı tedbir almak yasaktı! Osmanlı Devletinin, kendisini kuran temel öğenin, yani Türk Ulusunun, insanca yaşamasını sağlayacak yollara başvurması da yasak edilmişti. Bu gibi durumlarda yabancı devletler hemen engel olurdu.

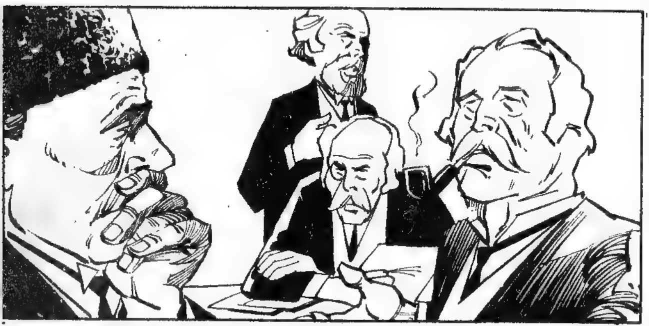

Varisi oldugumuz Osmanlı Devletinin dünya gözünde hiç bir değeri ve erdemi kalmamıştı. Uluslararası hakların dışında bırakılmıştı. Sanki koruyuculuk ve güdüm altına alınmış gibi gorulüyordu. Geçmişteki yanlışlıklarla, savsaklamalarla hiç bir ilgimiz yokken, yüzyılların birikmiş hesaplarının bızden sorulmaması gerekirken, bu konuda da dünya ile karşı karşıya gelmek bize düşmüştu. Ulusu ve yurdu gerçek bağımsızlığına, egemenliğine kavuşturmak için bu güçlüklere katlanmak ve ozveride bulunmak da bizim uzerimize yukletilmişti.

Toplantı iki aya yakın sürdü. Düşman devletler kurulumuza bir barış tasarısı verdiler. Bu tasarıda bağımsızlığımızı zedeleyen koşullar vardı. Özellikle adalet, maliye ve ekonomik işlerle ilgili maddeler çok ağırdı. Elbette bu tasarıyı böylece kabul edemezdik. Temsilcilerimiz: "Anlaştığımız noktaları imza ederek barış yapalım" önerisinde bulundular. Görüşmelerde kabul edebileceğimiz bazı çözüm yolları belirmişti. Ama önerimiz, dikkate alınmadı. Bunun üzerine görüşmeler 4 şubat 1923 günü ileri bir tarihte devam edilmek üzere kesildi.

18 Şubat 1923 günü, İsmet Paşa ile Eskişehir'de buluşup birlikte Ankara'ya geldik. Biz gelmeden önce, Ankara'da tuhaf bir hava yayılmış. İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelip hükümete ve meclise bilgi vermeden benimle buluşup görüşmesi sakıncalı. Eskişehir'de birleşip görüşmemizi kötüye yoranlar olmuş. Ankara'ya gelişimizden sonra İsmet Paşa, Bakanlar Kurulu'nda durumu anlattı. Ve yeni yönerge istedi. Meclis'in görüşünü de öğrenmek gerekliydi. Konu, Meclis'e getirildi. Meclis'te ateşli bir tartışma başladı.

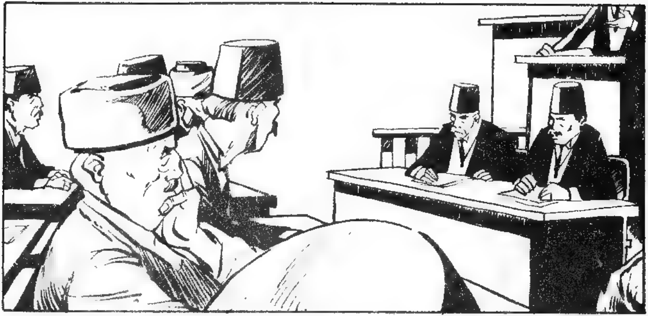

27 Şubat 1923 günü gizli oturumda başlayan saktırılar, 6 Marta kadar sürdü. Ben de başından sonuna dek, tartışmalara katılmak zorunda kaldım. Karşıt görüştekiler, ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Bunların yüzünden Meclis çalışamayacak, olumlu ya da olumsuz bir karar veremeyecek duruma geldi. Meclis'in bu duruma gelmesi üzüntü vericiydi. Yaptığım genel bir konuşma ile konuyu her yönden açıkladım. Akla gelen her şeyi söyledim. Temsilciler Kurulumuzu dinlemek, bu kurulun yapacağı açıklamalara inanmak ve ona göre durumu değerlendirmek gerekti.

Üç milletvekili bir önerge hazırlamışlar. Bu önergede yazılanları öğrenmiştim. 2 Aralık 1922 günü, bu önergenin Mecliste okunarak Tasarı Komisyonuna gönderilmesi istendi. Başkan: "Bu yasa tasarısının okunmadan komisyona gönderilmesi gerekir. " dedi. Konuyu geçiştirmek istedi. Erzurum milletvekili Süleyman Necati, Mersin milletvekili Selâhattin ve Samsun milletvekili Emin Beylerin özel bir amaç güderek hazırladıkları yasa tasarısı, doğrudan doğruya benimle ilgiliydi ve özü şuydu: Beni yurttaşlık haklarından yoksun kılmak; milletvekili seçtirmemek!

Tasarının 14. maddesinde aynen şunlar yazılıydı. Büyük Millet Meclisine üye seçilebilmek için, Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki yerler halkından olmak ya da kendi seçim bölgesinde yerleşmiş olmak gerekir. Hemen söz alıp şu konuşmayı yaptım: Ne yazık ki, benim doğum yerim, bugünkü sınırlar dışında kalmış bulunuyor. İkincisi, herhangi bir seçim bölgesinde beş yıl oturmuş da değilim. Doğum yerim, bugünkü ulusal sınırımızın dışında kalmıştır. Ama bu böyle ise, bunu ben istemiş değilim ve bunda hiç bir suçum yoktur.

Sanıyorum ki, ondan sonraki çalışmalarımı herkes bilir. Hiç bir yerde, beş yıl oturamayacak ölçüde çalışmış bulunuyorum. Ben sanıyordum ki, bu çalışmalarımdan dolayı ulusumun sevgisini ve yakınlığını kazandım. Bu sevgi ve yakınlıklara karşılık, yurttaşlık haklarından yoksun bırakılacağımı hiç aklıma getirmezdim. Sanıyorum ki, dış düşmanlar canıma kıyarak da beni yurdumdaki işimden ayırmaya çalışacaklardır. Ama hiç bir zaman düşünüp düşleyemezdim ki, yüce Mecliste, iki üç kişi bile olsa, düşmanlar gibi düşünen üyeler bulunabilsin.

Birinci Büyük Millet Meclisi'nin bu karışık durumu beni düşündürmeye başladı. Halk arasında da, Meclis'in görev yapamayacak bir duruma geldiği kaygısının yaygınlaştığı sezildi. Olup bitenleri soğukkanlılıkla inceleyen bazı milletvekilleri, bana gelip üzüntülerini bildiriyorlardı. Artık bu Meclis'i yenilemek, yeni bir seçime gitmek gerektiği sonucuna vardım. Konuyu önce Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey'e açtım. O da Bakanlar Kurulu'nu topladı. Meclis'e bir önerge verilmesi konusunda bir görüş birliğine vardık.

Kurtuluş Savaşımız, ulusumuzun ününe ve şanına yaraşır bir barışla sonuçlandı. Lozan Barış Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanması üzerine, İsmet Paşa'ya şu teli yazdım. "Ulusun ve Hükümetin, yüksek kişiliğine vermiş olduğu yeni görevi başarı ile sonuçlandırdınız. Yurda yararlı sıra sıra işlerle örülü olan ömrünüzü bu kez de tarihsel bir başarı ile yücelttiniz. Uzun savaşmalardan sonra yurdumuzun barışa ve bağımsızlığa kavuştuğu bugünlerde parlak başarılarınızdan dolayı sizi ve çalışmalarınızda size yardım eden bütün kurul üyelerini içten duygularla kutlarım.

Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey de şu teli gönderdi: "Yüzyıllarca ozgur ve bağımsız yaşamış olan kutsal Türkiye'mizin soylu halkı, uğradığı haksız ve acıklı saldırılar karşısında bütün bilinci ve bütün varlığı ile, yaşama hakkını ve bağımsızlığını kurtarmak için ayaklanarak, kurduğu yılmaz ve yenilmez ulusal ordusuyla. Büyük Başkanımızın ve Başkomutanımızın ve gözüpek komutanlarımızın yönetiminde zaferden zafere yürüdü. Bağımsızlığını güven altına alan bir antlaşmanın yapılmasındaki çalışmalardan dolayı, başka yüksek kişiliğiniz olmak üzere herkesi kutlarım.

Lozan Barış görüşmeleri sonunda varılan sonuçların belli başlıları şöyle özetlenebilir: Trakya sınırı, Mudanya Antlaşmasında saptandığı gibi, Karaağaç bizle olmak uzere, Meriç'ten geçecektir. Bozcaada ve İmroz Türkiye'ye veriliyor, Midilli, Sakız, Sisam askersiz duruma getirilmek koşulu ile Yunanlılara bırakılıyordu. Boğazlarımız, askerden arındırılacak ve Türkiye'nin başkanlığı altında uluslararası bir kurul tarafından gözetilip denetlenecekti Yabancılara verilmiş bütün ayrıcalıklar kalkacaktı.

İsmet Paşa, Lozan görüşmelerini, verilen yönergeye uygun olarak yürütüyor, görüşme sonuçlarını zamanında Ankara'ya bildiriyordu. Zamanla, Rauf Bey'de, İsmet Paşa'nın, görüşmeleri yürütüş biçimini beğenmezlik duygusu uyanmış. Bu duygusunu Bakanlar Kurulu'ndaki arkadaşlarına da aşılamak isteğine kapılmıştı. Bakanlar Kurulu'nda İsmet Paşa'nın raporları okundukça, "İsmet Paşa bu işi başaramayacak" denmeye başlanmıştı. En sonunda İsmet Paşa, görüşmelerin ağır ve önemli bir evreye girdiğinden söz ederek, benim izlememi yazdı.

Anlaşmazlık konusunun biri, Yunanlıların ödemesi gereken onarım parasıyla, Karaağaç sorunu id İsmet Paşa, Yunanlılardan savaş parası almanın zor olacağını, bu paraya karşılık Karaağaç'ın alınn asının daha uygun olacağını bildiriyordu. Buna karşı Rauf Bey, Karaağaç'a karşılık, onarım parasını an vazgeçemeyiz," diyordu. Ben bu konuda, İsmet Paşa'nın görünü akla daha yakın buldum. F kat sorunu öyle bir biçimde çözümlemek gerekti ki, hem İsmet Paşa'nın önerisi kabul edilerek ba rış yapılsın, hem de Rauf Bey ve başkanlık ettiği Bakanlar Kurulu yerinde kalıp çalışsın.

Sonunda İsmet Paşa'dan, Yunanlılardan alınacak onarım parasına karşılık, Karaağaç'ın bize bıraktırılmasının sağlanmasını istedik. Bu konuda Rauf Bey'le İsmet Paşa arasındaki anlaşmazlık da sona erdi Fakat ayrıcalıklarla ilgili yazışmalar, iki yanı yeniden sinirlendirdi. İsmet Paşa, Rauf Bey'e sert bir yazı yazmış. Bakanlar Kurulu'nun istenilen yönergelere zamanında karşılık vermediğinden yakınmış. Bu anlaşmazlığı da araya girerek sona erdirdim. Ama, İsmet Paşa ile Rauf Bey arasındaki soğukluk bir türlü önlenemedi.

Rauf Bey'in, İsmet Paşa'ya olan kızgınlığı, barış görüşmeleri bittikten sonra iyice arttı. Ve Bakanlar Kurulu Başkanlığından çekilmesine yol açtı. Barış görüşmelerine katılan kurulumuz görevini bitirdikten sonra Ankara'ya dönmek üzere yolda bulunuyordu. Herkes kurulu karşılamak, yakından alkışlamak için can atıyordu. O günlerde Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Paşa ile birlikte Çankaya'ya, yanıma geldiler. Daha sonraki günlerde Rauf Bey Bakanlar Kurulu'ndan çekildi. İsmet Paşa ile çalışmak istemiyordu.

Devletin başkentini bir an önce saptayarak iç ve dış kararsızlıklara son vermek gerekiyordu. Gerçekten de, bilindiği gibi, başkentin İstanbul olarak kalacağı ya da Ankara olacağı sorunu üzerinde öteden beri içerde ve dışarda kararsızlıklar görülüyordu. Bu arada İstanbul'un yeni milletvekillerinden bir bölüğü, Refet Paşa başta olmak üzere, İstanbul'un başkent olarak kalması gereğini örneklere dayanarak tanıtlamaya çalışıyorlardı. Biz kararımızı daha onceden vermiştik: Başkent Ankara olacaktı.

Çok geçmeden Meclis'te, Fethi Bey'in başkanlığında kurulan hükümete karşı taşlamalar ve yergiler başladı. Bazı milletvekilleri isteklerini gerçekleştirmek için hükümeti beğenmemeye başlamışlardı.. Yeni seçimde partimiz adına milletvekilliğine seçilmeleri sağlanmış olan bir takımları da Bakanlar Kurulu'na karşı olan akımları körükleyerek kendi amaçlarına göre yararlanma yollarını hazırlamaya çalışıyorlardı. Karşıcıl duruma geçecekleri sezilen milletvekillerinin Meclis çoğunluğunu aldatarak Hükümete ve Meclis'e etkin bir durum almak amacında oldukları anlaşılıyordu.

25 Ekim 1923 Perşembe günü Bakanlar Kurulu, Çankaya'da benim yanımda toplandı. Fethi Bey'in ve öbür bakanların çekilmeleri zamanının geldiğini ve bunun gerekli olduğunu ileri sürdüm. Şimdiki bakanların yeniden görev almamalarını istedim.

Yalnız o zamanlar, bakanlar gibi seçilen ve Bakanlar Kurulu'nun bir üyesi olan Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa bu karar dışında tutuldu. Çünkü, ordu yonetim ve komutasının rasgele bir kimseye verilmesi doğru görülmedi.

Bakanlar Kurulu ile Çankaya'da yaptığımız toplantı sonunda, bir çekilme yazısı hazırlandı, bana verildi. Bu yazı önce 27 Ekim günü yaptığımız parti Genel Kurulu toplantısında, sonra da aynı gün saat beşe doğru Meclis'te okundu. Bakanlar Kurulu'nun çekildiği belli olur olmaz milletvekilleri grup grup toplanarak yeni Bakanlar Kurulu listeleri düzenlemeye başladılar. Bu durum 28 Ekim günü geç vakte dek sürdü. Fakat hiç bir grup, Meclisin çoğunluğu tarafından benimsenebilecek bir aday listesi yapamadı.

Meclisten ayrılırken koridorlarda beni beklemekte olan bazı arkadaşlara rastladım. Bunları Çankaya'daki evime akşam yemeğine çağırdım. Yemek yenirken: "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz!" dedim. Orada bulunan arkadaşlar, hemen düşüncemi benimsediler. Yemeği bıraktık. Hemen o dakikada, yapılacak işler için kısa bir program düzenledim ve arkadaşları görevlendirdim. O gece İsmet Paşa ile yalnız kaldıktan sonra bir yasa tasarısı hazırladık. Bu tasarıda 20 Ocak 1921 günlü Anayasanın devlet biçimini saptayan maddelerini şöylece değiştirmiştim:

" Türkiye Devleti'nin hükümet biçimi Cumhuriyettir."

" Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisince yönetilir. Meclis, hükümetin yönetim kollarını bakanlar aracılığıyla yönetir."

"Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başkanlık görevi, yeni cumhurbaşkanının seçilmesine kadar sürer. Eski başkan yeniden seçilebilir."

" Türkiye Cumhurbaşkanı, Devletin Başkanıdır. Bu kimliği ile gerekli gördükçe meclise ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder."

" Cumhurbaşkanı, Başbakanı meclis üyeleri arasından seçer. Öbür bakanları da Başbakan, yine meclis üyeleri arasından seçer. Sonra hepsini Cumhurbaşkanı, meclisin onayına sunar. Meclis toplantı halinde değilse, onaylama meclisin toplantısına bırakılır."

Öğleden önce saat onda, Halk Partisi Grubu, Grup Yönetim Kurulu Başkanı Fethi Bey'in başkanlığında toplandı. Bakanlar Kurulu seçimi görüşmelerine başlandı. Ben görüşmelere katılmadım. Çankaya'da evimde çalıştım. Fethi Bey, Kurula Fuat Paşa'nın, Bakanlar Kurulu Başkanı olarak gösterildigi bir aday listesi sunmuş. Okunan bu listede iktisat Bakanlığına aday gösterilen Celâl Bey söz alarak, kendisinin seçilmemesini önermiş. "Bu listedeki kişiler, çekilenlerden daha güçlü değildir. Yeni seçilenler eskilerden daha güçlü olmalıdır." demiş. Bundan sonra bu konuşmalar olmuş:

"Baylar, Bakanlar Kurulu seçiminde görüş ayrılığına düşüldüğü anlaşılmıştır. Bana bir saat kadar izin verin. Bulacağım çözüm yolunu bilginize sunarım." Başkan Fethi Bey, öneriyi ona koydu; kabul olundu. Bu bir saat içinde gereken kişileri Meclisteki odama çağırarak onlara 28/29 Ekim gecesi hazırladığım yasa tasarısını gösterdim. Kendileriyle görüştüm. Öğleden sonra saat bir buçukta Parti Genel Kurulu yeniden Fethi Bey'in başkanlığında toplandı. İlk söz bende idi.

Şu konuşmayı yaptım:

"Sayın arkadaşlar, çozümlenmesinde güçluğe uğradınız sorunun nedeninin, bütün arkaşlarca anlaşılmış olduğu kanısındayım. Eksiklik ve kötülük, uygulamakta olduğumuz yöntem ve biçimlerdedir. Gerçekten, yürürlükteki Anayasamız gereğince bir bakanlar kurulu kurmaya giriştiğimiz zaman, bütün arkadaşların her biri, bakanları ve bakanlar kurulunu seçmek zorunda bulunuyor. Hepiniz birden Bakanlar Kurulu seçmek zorunda bulunmanızdan doğan güçlüğün giderilmesi zamanı gelmiştir. Yuce kurulunuz, bu sorunun çözümlenmesi için beni görevlendirdi.

Bundan sonra İsmet Paşa söz alarak şu yolda bir konuşma yaptı: "Parti Başkanının önerisini kabul edelim Bütün dünya bizim bir hükumet biçimi görüştüğümüzü biliyor. Bu görüşmelerimizi bir sonuca bağlayalım. Cumhurbaşkanı olmadan, başbakan seçme önerisi yasa dışı olur. Başbakanı yasaya uygun olarak seçebilmek için Gazi Paşa Hazretlerinin önerisinin yasalaşması gerekir." İsmet Paşa'dan sonra, rahmetli Abdurrahman Şeref Bey yaptığı konuşma sırasında şu sözleri de söyledi: "Hükümet biçimlerini birer birer saymak gereksizdir. Egemenlik sınırsız ve koşulsuz, ulusundur.

Ondan sonra, cumhurbaşkanı seçilmesi için Meclis'in oyuna baş vuruldu. "Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı seçimi için yapılan oylamaya yüz elli sekiz kişi katılmış ve cumhurbaşkanlığına, yüz elli sekiz üye, oybirliği ile Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini seçmişlerdir." Meclis'in beni cumhurbaşkanı seçmesinden sonra, şu konuşmayı yaptım: Sayın arkadaşlarım, Anayasamızın bazı maddelerini açıklamak için özel komisyonca yüksek kurulunuza önerilen yasa tasarısını kabul ettiniz. Böylece Türkiye Devleti'nin öteden beri dünyaca bilinen niteliği, daha da açıklık kazandı. Uluslararası belli adıyle adlandırıldı. Bunun doğal gereği olarak, bugüne kadar meclis başkanlığında bulundurduğunuz arkadaşlarınıza yaptırdığınız görevi, cumhurbaşkanı unvanı ile yine bu arkadaşınıza verdiniz. Bu seçim dolayısıyla şimdiye kadar benim için gösterdiğiniz sevgiyi, yakınlığı ve güveni bir kez daha göstermekle yüksek değerbilirliğinizi tanıtlamış oldunuz. Bundan dolayı yüce Meclise gönlümüz bütün içtenliğiyle teşekkürler ederim. Her zaman, Ulusun sevgisine dayanarak hep birlikte ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mutlu, başarılı olacaktır."

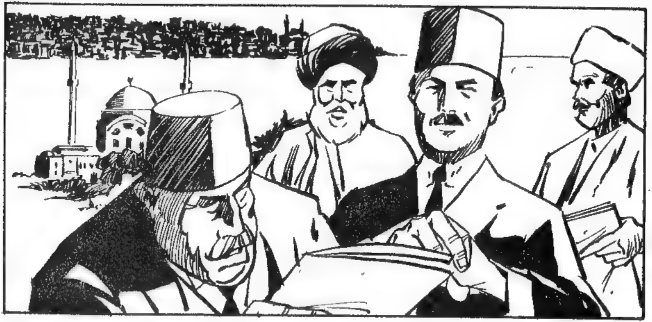

İstanbul'daki birkaç gazete aracılığı ile Cumhuriyetin ilânının bir olup bittiye getirildiğini; yaptığımız işin devlet yönetiminde yeterlik kazanmış, kafalardan çıkacak düşünce sonucu olmadığını; Cumhuriyetin alkış ve şenliklerle yaşamayacağını; bir büyü olmadığını; kafalarımızı değiştirmeyeceğini.... yazdılar. Kamuoyunu kuşkuya ve düzensizliğe süruklemek istediler. Bunlar, daa ileri giderek İstanbul halkının da kendileri gibi düşündüğünü yaymaya çalıştılar. Oysa gerçek öle değildi. İstanbullular, Cumhuriyetin ilânını büyük sevinçlerle karşıladılar.

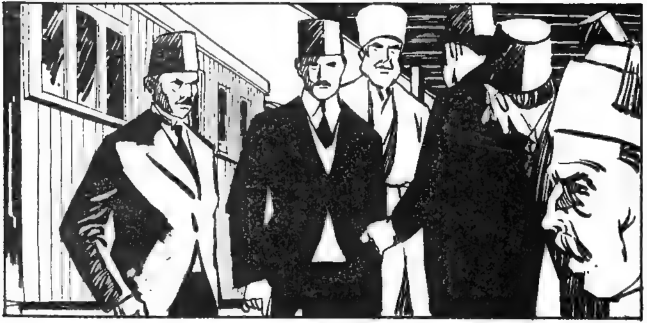

Bazı kişiler ve gazeteciler, Cumhuriyet ilân edildiğinde, halifeye de bir rol yaptırmak isteğine kapıldılar. Halifenin gorevden çekildiği, ya da çekileceği uzerine gazetelerde söylentiler, yalanlamalar yayımlandı. Sonra bu çeşit yazılar, haberler birbirini izledi. Halifelik konusunda çıkarılan yaygaralarında yine Cumhuriyete karşı kişilerce düzenlendiği anlaşıldı. Yapmak istedikleri, özetle şuydu "Turk Ulusu, ulusal egemenliğini elde etti. Cumhuriyetin ilânı gereksizdir, yanlıştır. Türkiye'd en doğru yonetim Meşrutiyet yonetimidir.

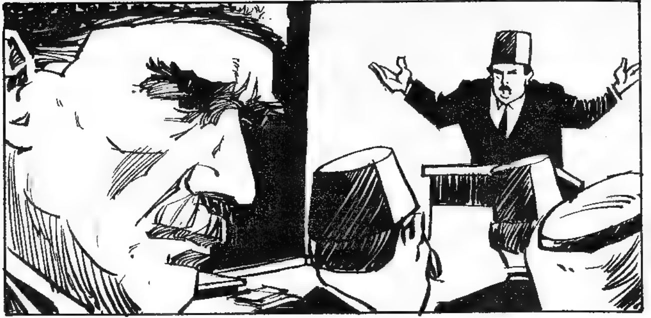

Rauf Bey, "Cumhuriyetin ilânında acele edilmiştir. Bu aceleciliği gösterenler sorumsuz kişilerdir. Bu yoldaki davranışın içyüzünü anlamak gerekir. Gizli bir yönetim var. Buna ses çıkarılmazsa yarın ne olacağı belli olmaz. Cumhuriyetin ilânını zorunlu kılan etken ne imiş, anlayalım." gibi birtakım propagandalarla, arkadaşlarımızı partiye ve bize karşı kışkırtmaya koyudu. Böylece anlaşıldı ki, geceli gündüzlü yaptığı görüşme ve konuşmalarla bu sakat düşüncesini milletvekillerine benimsetmek; sonra da yapılan yanlışlığı düzeltmek istiyor.

Devletin yönetimi, Cumhuriyetten söz etmeksizin, ulusal egemenlik ilkelerine uygun olarak her gün Cumhuriyete doğru yürüyen bir biçimde derleyip toplamaya çalışıyorduk. Biz geçiş döneminin bu uğraşma evrelerinde, orta yol bir hükümet biçimini uygulamak istiyorduk. Hükümetimizin adı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti idi. Gücünü Meclis'ten alıyordu. Padişahçılar, bunun Meşrutiyet Hükümeti olmasını istiyorlardı. Bize karşı çıkıyorlar ve diyorlardı ki: "Bu yapmak istediğiniz hükümet biçimi, neye hangi yönetime benzer?"

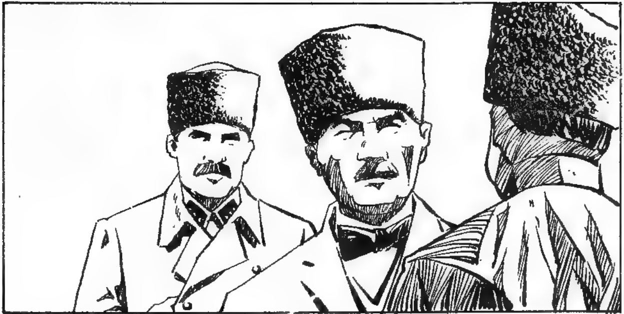

Bazı gazeteler, halifelik makamı ile ilgili ve bize karşı saygısızca yazılar yayımlıyorlar, halkı kışkırtıcı yorumlar yapıyorlardı. Halife ve halifelik makamı ile ilgili yanlış anlamalar ve yorumlar, halifenin davranışlarından doğuyordu. Halife, yaşayışı ile padişahların yolunu izler gibi görünüyordu. Dinsel törenler düzenliyor, yabancı devlet temsilcileriyle ilişki kurmak istiyor, gösterişli geziler yapıyordu. Ayrıca, devlet bütçesinden; "Halife Hazinesi" adı ile para ayrılmasını ve ödeneğinin artırılmasını istiyordu.

1 Mart 1924 günü, Büyük Millet Meclisinin açılışında yaptığım konuşmada şu üç noktaya değindim: Ulus, Cumhuriyetin bütün saldırılardan korunmasını istemektedir. Bunun için Cumhuriyeti, hiç zaman geçirilmeden denenmiş ilkelere uydurulması gerekir. Eğitim ve öğretim birleştirilmeli, zaman geçirilmeden bunun uygulanmasına geçilmelidir. Müslumanlık, bir sömürme aracı olmaktan kurtarılıp gerçek yerine oturtulmalıdır. 2 Mart günü Parti Grubu toplanıp bu üç sorunu görüştü. Anlaşmaya varıldı. 3 Mart gunu de, birer yasa tasarısı olarak Meclis'e sunuldu.

1924 yılı ekiminin son günlerinde bize karşı olanların yeni bir oyunuyla karşılaştık. Karşıt görüşler, ordu komutanları arasında da yayıldı. Rauf Bey, Meclis içinde gerçekleştiremediği oyununu bu kesimde sahneye koymaya çalıştı. Kısa zamanda Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa gibi ordunun önde gelen bazı komutanlarını çevresinde topladı. Bunlar, bir birlik kurarak, yönetimi ele geçirmeye çalıştılar. Yeni seçimlerde milletvekili olamayan kişiler aracılığı ile bütün yurtta, ulusu bize karşı kışkırtmak için uğraştılar. Durumu inceledik.

Bize karşı olanlar, yeni Cumhuriyetin ilânı, padişahlığın ve halifeliğin kaldırılmasını benimsemeyenler, Meclis'te bir süre daha direndiler. Bazı yolsuzluklar yapıldığı iddiasıyle verilen bir gensoru önergesinin görüşülmesi sırasında, açıkça hükumete karşı olduklarını gösterdiler. Fakat burda da bir başarı kazanamadılar. Bunun üzerine, "İlerici Cumhuriyet Partisi" adı ile bir parti kurdular. "Cumhuriyet" sözcüğünü ağızlarına almaktan çekinenlerin, kurdukları partiye "İlerici" adını vermeleri, elbette içtenlik bağdaşır ve inanılır bir tutum değildi. Bu partiye, "tutucu" demek daha iyi.

Dirlik ve Duzenliği Sağlama Yasası'nın uygulanması ve Bağımsızlık Mahkemelerinin etkili çalışması ile Cumhuriyete yonelen geri ve tutucu güçler yok edildi. Kısa zamanda, yurtta dirlik ve düzenlik sağlandı. Halkın yeni yonetime, devlete güveni ve sevgisi arttı. Her yerde, ulusumuzun desteğini kazandık. Bu arada, yeni Cumhuriyet yonetimini sağlamlaştırıcı yenilikler yapmaya devam ettik. Bilisizliğin simgesı gıbi görünen "fes"i atarak, onun yerine uygarlık dünyasının giydiği "şapka" yı aldık. Kılığımızı ve giyimimizi çağımıza uydurmaya çalıştık.

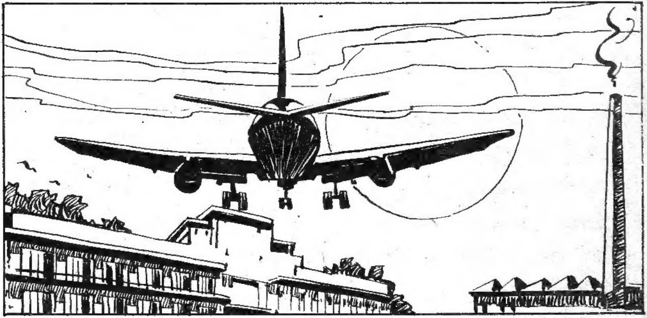

Tekkeler, türbeler ve tarikatları kapattık. Şeyhlik, dervişlik, müritlik; falcılık, büyücülük gibi çağdışı kurumları ortadan kaldırdık. Ayrıca, "Yurtlar Yasası'nı çıkararak, kadınlarımızın özgürlüğünü sağladık. Aile hayatını güven altına aldık. Ta işin başından beri, bütün yaptıklarımız şu temel ülküye dayandı: Türk ulusunu, uygar toplumlar çizgisine yükseltmek, Türkiye Cumhuriyetini, sarsılmaz temelleri üzerine, her gün daha çok güçlendirmek; bunun için de, zorbalık ve gerilik düşüncesini öldürmek...

Ey Türk Gençliği!

Ey Türk Gençliği! Birinci ödevin; Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini, sonsuzluğa değin korumak ve savunmaktır.

Varlığının ve geleceğinin biricik temeli budur. Bu temel, senin en değerli güven kaynağındır. Gelecekte de, yurt içinde ve dışında, seni bu kaynaktan yoksun etmek isteyen kötü niyetliler bulunacaktır. Bir gün, bağımsızlığını ve cumhuriyetini savunmak zorunda kalırsan; ödeve atılmak için, içinde bulunacağın durumun olanaklarını ve koşullarını düşünmeyeceksin! Bu olanaklar ve koşullar, çok elverişsiz olabilir. Bağımsızlığına ve cumhuriyetine yıkmak isteyecek düşmanlar, bütün dünyada benzeri görülmedik bir zafer kazanmış olabilirler. Zorla ve aldatıcı düzenlerle sevgili yurdunun büün kaleleri alınmış, bütün tersaneleri ele geçirilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve yurdun her köşesine düşman girmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acıklı ve daha korkunç olmak üzere, yurdunda, iş başında bulunanlar, aymazlık ve sapkınlık içinde olabilirler; üstelik, hainlik de yapabilirler. Daha kötüsü, iş başında bulunan kişiler kendi çıkarlarını, yurduna girmiş olan düşmanların siyasal amaçlarıyle birleştirebilirler. Ulus, yoksulluk ve sıkıntı içinde ezgin ve bitkin düşmüş olabilir.

Ey Türk geleceğinin gençliği! İşte, bu ortam ve koşullar içinde bile ödevin, Türk bağımsızlığını ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Bunun için gereken güç, damarlarındaki soylu kanda vardır.

Kronoloji

1881 Atatürk'ün doğum tarihi.

1899 Atatürk Harb Okulunda.

1908 İkinci meşrutiyetin ilânı.

1909 13 Nisan. 31 Mart vak'ası.

1915 6–7 Ağustos. Anafartalar zaferi.

1916 Atatürk'ün generalliğe yükselmesi.

1918 30 Ekim. Mondros Silah Bırakışması'nın imzası.

1918 3 Kasım. Anlaşma Devletleri donanmasının İstanbul'a gelişi.

1919 15 Mayıs. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali.

1919 19 Mayıs. Mustafa Kemal 'in Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basması.

1919 8–9 Temmuz. Mustafa Kemal'in ordu müfettişliğinden ve askerlikten istifa etmesi.

1919 23 Temmuz. Erzurum Kongresi.

1919 4 Eylül. Sivas Kongresi.

1919 7 Eylül. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması.

1919 12 Eylül. Anadolu illeri ile İstanbul Hükümeti arasında haberleşmelerin kesilmesi.

1919 20 Ekim. Amasya Görüşmesi.

1919 27 Aralık. Mustafa Kemal'in ve temsil heyetinin Sivas'tan Ankara'ya gelişi.

1920 12 Ocak. Son Osmanlı Meclisi Mebusanının İstanbul'da açılması.

1920 28 Ocak. Misak-ı Milli'nin kabulü.

1920 16 Mart. İstanbul'un işgali.

1920 23 Nisan. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulu şu.

1920 30 Nisan. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluğunun dünya devletlerine bildirilmesi.

1920 25 Temmuz. Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgali.

1920 28 Eylül. Doğuda Ermenilere karşı harekâtın başlaması.

1920 3 Aralık. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Ermenistan Hükümeti arasında Gümrü Antlaşmasının imzalanması.

1921 9–10 Ocak. Birinci İnönü Savaşı.

1921 21 Şubat. Londra Konferansı (12 Mart'a kadar).

1921 1 Mart Afganistan Hükümeti ile anlaşma.

1921 16 Mart. Moskova Antlaşması.

1921 31 Mart. İkinci İnönü Savaşı.

1921 5 Temmuz. Yeni Yunan taarruzunun başlaması.

1921 5 Ağustos. Mustafa Kemal'in başkumandanlığa seçilmesi.

1921 23 Ağustos. Sakarya Meydan Savaşının başlaması.

1921 19 Eylül. Mustafa Kemal'e Büyük Millet Meclisince müşir rütbesinin ve Gazi sanının verilmesi.

1921 13 Ekim. Kars Antlaşmasının imzalanması.

1921 20 Ekim. Ankara itilâfnamesi.

1922 26 Ağustos. Büyük taarruz.

1922 30 Ağustos. Başkumandanlık Meydan Savaşı.

1922 18 Eylül. Batı Anadolunun Yunanlılardan tamamen temizlenmesi.

1922 11 Ekim. Mudanya Mütarekesi.

1922 1 Kasım. Son Osmanlı padişahı Vahdettin'in İstanbul'dan bir İngiliz harb gemisi ile kaçması.

1922 20 Kasım. Lozan Konferansının başlaması.

1923 4 Şubat. Lozan görüşmelerinin tekrar başlaması.

1923 24 Nisan. Lozan Antlaşmasının imzalanması.

1923 24 Temmuz. Lozan Antlaşmasının imzalanması.

1923 23 Ağustos. Lozan Antlaşmasının Büyük Millet Meclisi tarafından tasdiki.

1923 6 Ekim. Türk Ordusunun İstanbul'a girişi.

1923 13 Ekim. Ankara'nın hükümet merkezi olması.

1923 26 Ekim. Cumhuriyet'in ilânı ve Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesi.

1924 3 Mart. Halifeliğin kaldırılması.

1925 11 Şubat. Doğu illerinde Şeyh Said isyanı.

1925 3 Kasım. Şapka Kanununun kabulü.

1925 30 Kasım. Tekkelerin kapatılması.

1925 26 Aralık. Bugünkü saat ve takvimin kabulü.

1926 17 Şubat. Türk Medeni Kanununun kabulü.

1928 9 Ağustos. Harf devriminin başlaması.

1928 1 Kasım. Harf devrimi hakkında kanun çıkarılması.

1930 Ağustos. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması.

1930 17 Kasım. Serbest Cumhuriyet Fıkrası'nın kendi kendini kapatması.

1930 23 Aralık. Menemen olayı.

1934 9 Şubat. Balkan Antantının imzalanması.

1937 9 Temmuz. Saadabât Paktının imzalanması.

1937 21 Temmuz. Montrö Antlaşmasının imzalanması.

1938 10 Kasım. Atatürk'ün ölümü.

1938 11 Kasım. İsmet İnönü'nün Reisicumhurluğa seçilmesi.